Літературно-культурний журнал українських письменників Румунії

Наш голос

Місячник Союзу українців Румунії. XXXII рік видання. № 356, лютий, 2024

Юрій Дубінін,
Бородянка
(із серії *Міста війни*)

І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь...

Т. Шевченко

Наш голос

NAŞ HOLOS
ISSN 1220-6296

Головний редактор – Ірина Мойсей
Редактори: Іван Ребошапка
Михайло Трайста

Редколегія:

Корнелій Ірод, Микола Корнищан,
Михайло Михайлюк, Віргілій Ріцько

Адреса редакції:

Раду Попеску, 15, Сектор 1, Бухарест;
Телефони: 021/222.07.29; 021/222.07.37
Телефони\Факси: 021/222.07.37; 021/222.07.55;
E-mail: nas.holos@uur.ro
Друкарня **«RCR Print»,**
Бухарест, Румунія
Redacția:
Str. Radu Popescu, Nr. 15, Sector 1,
București România

Застереження:

- За достовірність фактів, цитат, власних імен та інших відомостей відповідають автори підписаних матеріалів.
- Редакція може не поділяти точки зору авторів.
- Надіслані до редакції матеріали не рецензуються і не повертаються.
- Редакція залишає за собою право скорочувати й редагувати надіслані матеріали, не порушуючи їхнього основного змісту.

Читайте в номері:

- *Сторіччя Тараса Шевченка на Буковині*
- *Прометей Срібної Землі*
- *Маловідомі в Румунії сторінки української фольклористики (13)*
- *Від «голоду» до «геноциду» – як змінювалося сприйняття Голодомору*
- *Повість Сидонії Никорович «Касандра»*
- *Україністика Бухарестського університету – одна із складових румунської філології (XCVI)*
- *Розвиток зв'язного мовлення учнів під час вивчення дієслова*
- *За рікою... (Уривок з новели)*
- *Барабери (Уривок з повісті)*
- *Парадокс (Уривок з новели)*
- *Свято. IV. Ворог мого ворога (Уривок з роману)*
- *Засуха і пошесть (Уривок з роману «Дикий рай»)*
- *Духовні джерела. Книга Естер*

Володимир АНТОФІЙЧУК

СТОРІЧЧЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА БУКОВИНІ

Сторіччя Тараса Шевченка припало на винятково складний і суперечливий час, позначений загостренням міждержавних і міжнаціональних відносин, наростанням національно-визвольних прагнень підневільних народів, загрозливим ширенням соціалістичних ідей, вибухом Першої світової війни, по завершенні якої розпалися дві антагоністичні держави – Австро-Угорська і Російська імперії. Коментуючи тогочасні суспільно-політичні події, чернівецька газета «Борба» від 18 березня 1914 р. писала, що соті роковини «великого нашого поета припадають в незвичайно важну хвилю історичну», «коли і перед народами цілого цивілізованого світу стає цілий ряд питань, від яких залежить їх будучність, їх існування, їх дальший історичний розвій. Живемо в передодні великих переворотів, переживаємо хвилю судорогів і потрясінь революційних, входимо в фазу великих змагань, кровавих конфліктів». На тлі невизначеності й непередбаченості розвитку світових суспільно-політичних процесів автор статті ставить питання про історичну долю власної нації та значення Тараса Шевченка в її історичному поступі: «І в таку хвилину стає й перед українським народом грізне питання: бути чи не бути?.. В таку історичну хвилю припадає ювілей поета, що так страшно відчував поневолення України московськими царями, що так сумував над байдужістю, над раболіпієм своїх поневолених смирних земляків, та що вірив усе-таки, невважаючи на страшну неволю часів Миколи І, в кращу будучність свого народу».

Українці готувалися не тільки на батьківщині, а й в усьому світі гідно вшанувати пам'ять свого геніального сина, у зв'язку з чим створювалися ювілейні комітети. Однак офіційні урядові кола тих держав, до складу яких тимчасово входили українські землі, неоднозначно ставилися до його патріотичних прагнень, тому по-різному складалися, приміром, ювілейні приготування в Україні підросійській та Україні підавстрійській.

Російський царат не дозволяв відзначати Шевченків ювілей. Питання про заборону його святкування набуло гострого політичного характеру. Протягом кількох днів його обговорювали в Державній Думі Росії. Посипалася низка циркулярів, відповідно до яких заборонялося вшановувати Шевченка у вищих і середніх навчальних закладах, народних училищах, здійснювати церковні відправи, відвідувати в ювілейні дні могилу поета, де цілодобово вартували озброєні жандарми. Сприяли виконанню цих указів «зверху» і «русское православие», яке відмовлялося служити панахиди за православним же Шевченком, та так звані «чорні сотні», створені монархічними організаціями «Союз русского народа» та «Союз Михаила Архангела» для боротьби з тими, кого вони вважали за антимонархістів. І одні, й інші публічно звинувачували Шевченка як «богохульника» і «ворога російської держави», хоч насправді добре розуміли його значення в історичній долі українського народу. Підступні дії царських прислужників призвели й до того, що не вдалося завершити встановлення пам'ятника поетові в Києві, про проєкт спорудження якого було оголошено ще 17 вересня 1904 року.

У відповідь на царські заборони прокотилася хвиля політичних демонстрацій і страйків, організованих науково-мистецькою громадськістю, студентами та робітниками.

В інших суспільно-політичних умовах відзначався Шевченків ювілей у підавстрійській Україні: в Галичині, на Буковині й Закарпатті, де вільно, хоч і не так просто, як може видатися на перший погляд, відбувалися багатолюдні збори в містах і селах, відкривалися пам'ятники Великому Кобзареві, встановлювалися меморіальні дошки, насипалися символічні могили, висаджувалися дерева, іменем поета називалися навчальні заклади, бібліотеки, вулиці тощо. Хоч і тут москвофільські агенти намагалися впливати на представників місцевої влади, реакційного духовенства і клерикалів, щоби з їх допомогою зупинити або принаймні пригальмувати швидку ходу ювілейних приготувань, однак це не мало якихось помітних наслідків.

Соті роковини Шевченка буковинський край зустрів дотепер найурочистіше й наймасовіше, з небувалим патріотичним піднесенням у своєму відвічному прагненні жити у власній державі, чіткішим усвідомленням мистецької, історичної і суспільно-політичної місії генія, глибшим осмисленням значення його слова для національного пробудження місцевих українців, новими науковими і науково-просвітницькими виданнями.

(Продовження на 4 с.)

СТОРІЧЧЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА БУКОВИНІ

(Продовження з 3 с.)

Осмислюючи історію буковинського вшанування великого поета до 1914 р., Денис Лукіянович писав у ювілейні дні: «Буковина по своїм силам причинилася, як тільки могла, до звеличення найбільшого українського поета і мученика за вітчину. Разом з тим як росте свідомість народна і свідомість своїх прав, ширшає також і культ того, хто перший научив, як «за правду стать», як брата любити і як волю цінити» (газета «Нова Буковина від 11 березня 1914 р.).

Слід відзначити, що підготовка до святкування Шевченкового ювілею розпочалася на Буковині ще задовго до її офіційного оголошення. Про це, зокрема, свідчить документ від 10 грудня 1913 р., який зберігається в Державному архіві Чернівецької області. «З метою гідного святкування 100-річчя від дня народження Шевченка в 1914 році, – йдеться в ньому, – громадяни Кіцманя бажають подарувати державній гімназії художньо виготовлене погруддя поета і встановити його у вестибюлі навчального закладу». У зборі коштів на встановлення пам'ятника також взяли участь учителі та учні гімназії. Проєкт втілив у життя талановитий художник, скульптор і поет Михайло Гаврилко (1882 – 1920), уродженець Полтавщини, учень Опанаса Сластіона, який перед початком Першої світової війни перебував на Галичині й Буковині.

Встановлення погруддя Шевченка в Кіцманській гімназії – знаменна подія для усієї Буковини, адже це перший пам'ятник поетові на теренах нашого краю. Однак, на жаль, він не зберігся. Під час Першої світової війни його по-варварськи понівечили російські окупанти. Вихованець Кіцманської гімназії, відомий український письменник Румунії Денис Онищук розповів про це у своїх «Споминах» (1969), які 2013 року вийшли в чернівецькому видавництві «Букрек».

Уже на початку лютого 1914 р. українські товариства Буковини почали звертатися до місцевої влади з проханням дати дозвіл на проведення урочистостей з нагоди Шевченкового сторіччя.Але це були розрізнені дії у справі, яка мала загальнонаціональне значення і стосувалася не лише ювілею поета, а й змагання за українську державність. Тому повинна була з'явитися авторитетна консолідуюча сила, яка би першою зрозуміла необхідність об'єднання усього українського люду Буковини довкола Шевченкового свята. Нею став «Союз Січей на Буковині», який на спеціальному засіданні від 1 березня 1914 р. запропонував усім українським товариствам спільно відзначати сторіччя поета, щоби в кожному буковинському селі українці взяли участь у ньому участь. Така позиція «січовиків», безумовно, спонукала до згуртування усіх культурно-освітніх і громадських організацій краю довкола спільної мети – гідного вшанування пам'яті великого поета. Очевидно, саме завдяки пропозиціям «Союзу Січей» було утворено Загальний комітет у справі святкування ювілею Шевченка на Буковині. Його організаційна секція, яку очолив Ілько Попович, через місцеві періодичні видання повідомляла про план відзначення Шевченкового свята по всій Буковині. У зв'язку із цим було ухвалено звернутися до українських газет краю з проханням систематично інформувати про хід ювілейних святкувань на Буковині й усій Україні, опублікувати відозву від усіх українських товариств стосовно спільного відзначення поетового сторіччя, скликати 22 березня 1914 р. маніфестаційне віче стосовно заборони Шевченківських свят у підросійській Україні, внести до громадської ради подання з тим, щоби вулицю Руську в Чернівцях перейменувати на вулицю Шевченка тощо.

На поклик ювілейного комітету відгукнулося двадцять українських товариств Буковини, серед яких – «Руська Бесіда», «Українська Школа», «Жіноча Громада», «Союз Січей», «Народний Дім», «Буковинський Боян», об'єднання «Православних руських священників», «Запороже», «Січ», «Союз», «Чорноморе» та ін., які опублікували спільне звернення про святкування сторіччя Шевченка. У документі, підписаному такими відомими громадсько-культурними діячами краю, як Омелян Попович, Сильвестр Яричевський, Ілько Попович, Степан Смаль-Стоцький, Василь Сімович, Мирон Кордуба, Теофіл Бриндзан, Модест Левицький та ін., зокрема наголошувалося: «Велике національне свято святкує наш нарід по всій землі, де лише лунає наше рідне слово. Сто літ минає, як народився пророк нашого народного відродження і треба нам, як частині соборної України, відсвяткувати сі роковини гідно і поважно, як приличить культурній нації. <...> Треба нам подбати, щоб уся наша буковинська Україна зійшлася разом на велике свято і вдарила чолом перед нашим народним пророком Тарасом Шевченком» («Нова Буковина» від 22 березня 1914 р.). Відтак пропонувалося усією українською громадою відзначити поетів ювілей на Зелені Свята і подбати, щоби він став для неї днем національного відродження, щоби назвати іменем генія школи та «інші просвітні публічні інституції, позасновувати бібліотеки і національний музей ім. Шевченка; взагалі

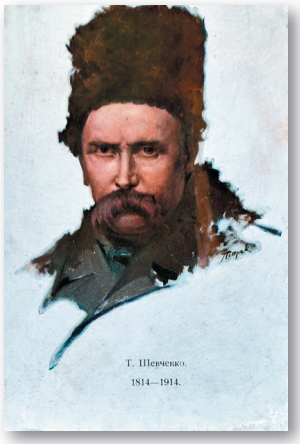

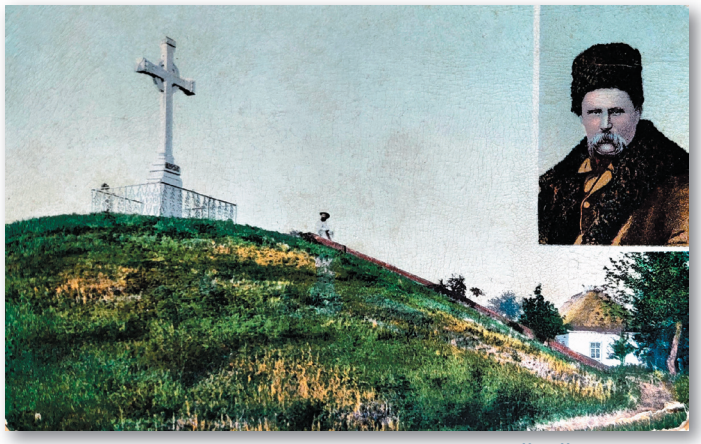

Присвячені 100-річчю Тараса Шевченка поштівки, які активно використовувалися поштою у ювілейний 1914 р. Із фондів Чернівецького краєзнавчого музею.

зробити все, щоб ім'я пророка було спопуляризоване по найменших закутинах нашої країни». Завершувався текст документа промовистим закликом: «Пом'янім незлим тихим словом Того, що жив і вмер за нас, що дав почин до відродження нашого великого ідеалу самостійної України!».

Відповідно до звернення українських товариств Буковини розгорнулася широка пропагандистсько-просвітницька робота, основний обсяг якої взяла на себе «Руська Бесіда». Свої зусилля вона спрямовувала насамперед на те, щоби донести до буковинців правду про Шевченка, підкреслити його заслуги перед рідним народом. Зокрема товариство поширювало матеріали, які підкреслювали, що Шевченко пробудив «русинів (українців) з довговічного сну і показав нам дорогу до кращої будучності на нашій землі». Тому, на думку просвітян, поетове свято «годиться обійти сей рік якнайсвітліше», бо воно«повинно також збудити свідомість національну по найтемніших закутках нашого краю, повинно загріти всіх до взаємної любові, до праці над народом, повинно збудити вогонь великий до нашої української справи» («Читальня», 1914, ч. 251-254).

Важливо, що до ювілейних приготувань «Руська Бесіда» залучала вищі (гімназії, реальні та учительські семінарії) і народні школи. З її ініціативи Шкільна рада розпорядилася, щоби день 9 березня був вільним від занять, а вчителі разом з учнями влаштували шкільні свята на честь поета. В одностайному пориві до гідного пошанування Шевченка, як закликала «Руська Бесіда»,«всі повинні почути себе членами одного великого народу українського, сотворити одну велику громаду і подати собі руку, аби двигнути з великого упадку рідний наш край» («Нова Буковина» від 22 березня 1914 р.).

До поетового ювілею буковинські просвітяни видали спеціальний випуск часопису «Читальня» під промовистою назвою «Пам'яти великого борця за волю свого рідного краю Тараса Шевченка в столітню річницю єго уродження присвячує тов. «Руська Бесіда» (відповідальний редактор Теофіл Бриндзан). Зміст книжки склали вступ і чотири розділи: «Як виглядало на Україні перед Шевченком і за життя єго?», «Життя і діяльність Т. Шевченка», «Чому кожний русин (українець) повинен глибоко шанувати пам'ять Тараса?», «З поезій Т. Шевченка». Основна ідея видання – показати глибокий патріотизм поета, його самовідданість у відстоюванні політичних і культурних прав знедоленого народу, послідовність у викритті колонізаторської політики російського царату тощо.

Сторіччя Шевченка Буковина відзначала в дусі рішучих протестів проти ганебних заборон російського уряду, які усвідомлювалися як помста великому поетові за могутність його викривального й закличного слова, як цілеспрямоване позбавлення українців права на національне самовизначення й побудову власної держави, зазіхання з боку агресивного північного сусіда на їхню історію й культуру. Як писала одна з тодішніх чернівецьких газет, «за велику любов до поневолених і визискуваних, за ненависть до визискувачів, гнобителів, за те, що против суспільної кривди і політичної неволі боровся, що за правду і волю карався, мучився і терпів, що те, що вірив в тріумф правди і волі, за те, що вірив у воскресення вольної, самостійної України, за те, що закликав до зруйнування царської імперії, за те, що закликав до революційної боротьби проти царського деспотизму, за те Шевченка посмерти еще гонить царський уряд, не позволяючи святкувати його пам'яти на Україні, за те святкуємо ми пам'ять дорогого поета нашого, великого революціонера, Апостола правди і науки» (газета «Борба» від 18 березня 1914 р.).

(Далі буде)

Микола ВЕГЕШ, Ірина Люба ГОРВАТ

ПРОМЕТЕЙ СРІБНОЇ ЗЕМЛІ

До 150-річчя від дня народження Августина Волошина

ЗАМІСТЬ ВСТУПУ

У яскравій когорті визначних людей Закарпаття й України вагоме місце посідає світла постать Августина Волошина (17 березня 1874 – 19 липня 1945). З його іменем, зокрема, пов'язане піднесення рівня національної свідомості закарпатців, поступове самоусвідомлення угорських русинів закарпатськими українцями, частиною єдиного українського народу. Як Олександр Духнович уважається великим будителем закарпатських русинів-українців у XIX столітті, так Августин Волошин – найвизначніша постать «Срібної Землі» віку XX. «Паралельність рис А. Волошина та О. Духновича, – відзначав один із близьких соратників Волошина Августин Штефан, – показується не лише в тому, що їх обох народ назвав «Батьком», але й в інших прикметах і особливостях. Обидва були віддані своїй Церкві священники... Духнович був послом в мадярському Парламенті в Братиславі, Волошин – послом в чеському Парламенті в Празі. Обидва були мучені, Духнович мадярськими і польськими вояками, Волошин – совєтськими смершовцями. Та понад усе – як А. Волошин, так і О. Духнович, були щирі й вірні патріоти і беззастережні оборонці карпатських українців. Двадцяте сторіччя дало поневоленим народам нові можливості. А. Волошин бачив і розумів це й став народним провідником тієї боротьби, яка веде Карпатську Україну на широкі шляхи свободи у вільній Соборній Українській Державі».

З іменем Августина Волошина пов'язані найвизначніші політичні й культурні здобутки закарпатських українців у перших чотирьох десятиліттях XX століття, народу, який, на його переконання, «є цілком так інтелігентний, як і інші європейські народи». Він спричинився до піднесення національно-визвольного руху в 1918 – 1919 рр., коли Всенародний конгрес угорських русинів-українців 21 січня 1919 р. ухвалив рішення про возз'єднання краю з Україною. Протягом усього міжвоєнного періоду перебування Закарпаття у складі Чехословацької республіки Августин Волошин відстоював інтереси закарпатців на різних посадах. З його іменем пов'язано утворення акціонерного товариства «УНІО» і розвиток видавничої справи та журналістики в Закарпатті, заснування товариства «Просвіта», «Педагогічного товариства», «Учительської Громади», першого в Закарпатті банку, кооперативного союзу, театру тощо.

Августин Волошин був всесторонньо розвинутою особистістю, високоосвіченою людиною. Його внесок як педагога, теоретика й практика педагогічної думки, організатора культурно-освітнього руху в Закарпатті, талановитого вченого, публіциста-видавця, письменника і, врешті-решт, визначного церковно-релігійного, громадсько-політичного й державного діяча важко переоцінити. Його зусиллями, наприклад, було виховано цілу плеяду свідомих учителів-народовців, які підносили культурно-освітній рівень закарпатських українців. «Для Закарпаття, – писав про А. Волошина відомий український учений-літературознавець, член-кореспондент НАН України Олекса Мишанич, – впродовж майже півстоліття він був цілим педагогічним університетом, щедрою рукою невтомно сіяв зерно просвіти і науки, був гідним продовжувачем культурно-просвітньої національно-релігійної справи свого великого попередника – Олександра Духновича».

З ім'ям Волошина пов'язані найяскравіші, героїчні й водночас трагічні сторінки боротьби закарпатців за автономію в межах новоутвореної Чехословацької республіки, куди воно увійшло після Першої світової війни згідно з рішенням Паризької мирної

конференції 1919 – 1920 рр., діяльність автономних урядів Підкарпатської Русі – Карпатської України у жовтні 1938 – березні 1939 р., оборона автономного краю від угорських та польських терористів, вибори до першого в історії Закарпаття крайового парламенту (Сойму) і проголошення ним 15 березня 1939 р. Карпатської України незалежною державою та визнання української мови державною на її території, затвердження синьо-жовтого прапора, герба «Тризуб» і державного гімну «Ще не вмерла Україна».

Значення постаті А. Волошина в історії Закарпаття та України несправедливо замовчувалося або відверто спотворювалося радянською історіографією, у якій якщо і згадувалося його ім'я, то лише в негативному контексті – як «буржуазного націоналіста», «запеклого ворога народу», «політичного авантюриста», «слуги кількох господарів» і т. п. Та й сьогодні з'являються публікації окремих закарпатських авторів – прибічників неорусинства, які голослівно твердять про «насильну українізацію корінного населення краю – русинів – чужими йому силами ззовні», що Карпатська Україна в 1938–1939 рр. – це «лише галицько-гітлерівський проєкт штучного пов'язання Закарпаття з Україною», що А. Волошин був призначений прем'єром другого автономного уряду Підкарпатської Русі – Карпатської України за наполяганням гітлерівської Німеччини, що взагалі до 1944 р. «Закарпаття не мало спільної з Україною історії», а закарпатці нібито особливий, окремішній від українського, русинський етнос тощо.

Утім, уже з кінця 1980-х років, коли почала відроджуватися незалежна Українська держава і відкривалися раніше заборонені фонди державних архівів, з'являються перші об'єктивні дослідження життєвого шляху, творчості й діяльності Волошина, видання/перевидання його педагогічних праць, художніх творів, а також документальних і мемуарних джерел з історії розбудови Карпатської України за його активної участі. За тридцять років завдяки цілеспрямованій і наполегливій науково-пошуковій роботі українських дослідників, насамперед істориків Закарпаття, перед нами постав «у всій своїй трагічній величі один із найвидатніших борців за українську національну ідею за Карпатами, президент Карпатської України».

Нині українці шанують і цінують Августина Волошина як видатного культурно-національного і громадсько-політичного діяча Закарпаття, який в умовах іноземного панування зумів консолідувати закарпатських українців на боротьбу за свою державність, інтегрувати їх у загальноукраїнський національно-визвольний рух і цим заявити перед усім світом про існування карпатоукраїнського народу та його державотворчі змагання. «Ці події, – писав у 2009 р. з нагоди 70-річчя проголошення Карпатської України Голова Українського інституту національної пам'яті академік Ігор Юхновський, – увійшли до нашої національної історії як зразок боротьби за право українського народу жити у власній незалежній державі бодай на малій частині українських етнографічних земель. Творили Карпатську Україну о. Августин Волошин та його оточення.., а також сотні й тисячі українців…».

Блаженніший Любомир Гузар справедливо зауважив, що «у загальний контекст державницьких змагань XX століття вписуються також події на Закарпатті, на так званій Срібній Землі – частині української етнографічної території, котра, знаходячись під різними займанщинами, все ж таки зберегла свою національну ідентичність, що проявилось у другій половині тридцятих років XX століття. Провідником цього національного пробудження був отець Августин Волошин… У нашій історичній та церковній традиції небагато прикладів, коли духовні особи ставали на чолі політичних чи визвольних рухів. Але тут маємо неординарну постать, котра вартує на особливу увагу, щоб зрозуміти мотивацію його дій не тільки як окремої особи, але й через те, що він є уособленням мотивації усіх будителів Закарпаття періоду тридцятих років. Як особа та чільний представник того, що діялося, отець Августин є уособленням певних мрій і намагань, певного довготривалого процесу, який завершився і яскраво проявився під його проводом у ці часи… На підставі цих подій минулого ми можемо не тільки вчитися, але й прогнозувати, що могло б, і що повинно б статися у майбутньому розвитку нашої державності». До цих пророчих слів важко щось додати.

Лише у 1990 р. Августина Волошина і Карпатську Україну офіційно вшанували на Закарпатті. 12 вересня 1991 р. Прокуратура УРСР, розглянувши матеріали кримінальної справи президента Карпатської України, прийняла рішення про його реабілітацію.

Дещо пізніше в Ужгороді на будинку по вулиці А. Волошина, де він жив, встановлено кам'яну, а на стіні юридичного факультету Ужгородського національного університету – металеву меморіальні дошки. Його іменем названо Карпатський університет.

(Продовження на 8 с.)

ПРОМЕТЕЙ СРІБНОЇ ЗЕМЛІ

(Продовження з 7 с.)

26 – 27 лютого 1993 р. Восьмий конгрес координаційного осередку українських громадських установ у Європі звернувся до кардинала І. Любачівського з проханням порушити перед Святим Престолом питання про канонізацію А. Волошина. У 2001 р. в Закарпатському краєзнавчому музеї в Ужгороді створена меморіальна кімната-музей А. Волошина, яка постійно поповнюється новими експонатами. 15 березня 2002 р. Указом президента України «за визначну особисту роль у боротьбі за утвердження української державності» Волошину Августину Івановичу

Меморіальна дошка на фасаді будівлі юридичного факультету Ужгородського національного університету, де була учительська семінарія, в якій А. І. Волошин працював професором, а потім директором.

Пам'ятник Августину Волошину на набережній Незалежності в Ужгороді

Фото Ігора Сердюкова

присвоєно посмертно звання Герой України з удостоєнням ордена Держави. 22 серпня того ж року в Ужгороді на набережній Незалежності встановлено пам'ятник президенту Карпато-Української держави. Теплі слова про Августина Волошина сказав тодішній єпископ Української Греко-Католицької Церкви Іван Маргітич: «Сьогодні наш духовний і громадський провідник і діяч дивиться на нас уже з вічності, як мученик за Божу віру й за свій український народ. Напевно, він там, у вічності, тішиться, що маємо Незалежність. У чому є і його особиста заслуга...».

15 березня 2021 року, у 82-гу річницю проголошення незалежності Карпатської України, у Києві, на Аскольдовій могилі, за сприяння «Товариства закарпатців у Києві», Блаженніший Святослав Шевчук освятив пам'ятник о. Августину Волошину. «Саме він, наш священник, показує, – сказав очільник Української Греко-Католицької Церкви, – що Церква в найтяжчі моменти історії завжди була для свого народу матір'ю і вчителькою. Наше духовенство вміло брати на себе відповідальність за долю українського народу. Наші священники не просто були хранителями душі народу, але зберігали і розвивали його духовну, культурну, національну спадщину. А на прикладі президента Карпатської України отця Волошина, вміли брати на себе відповідальність і за її держбудівництво». Нещодавно президент «Товариства закарпатців у Києві» Василь Лазоришинець звернувся з клопотанням до Київської міської державної адміністрації, Департаменту суспільних комунікацій та Комісії з питань найменувань із пропозицією про перейменування окремих площ і вулиць української столиці: «Пропонуємо провести наступні перейменування з метою вшанування пам'яті закарпато-українських патріотів, пов'язаних із національно-визвольними змаганнями в українському державотворенні на теренах західного порубіжжя, у тому числі в Карпатській Україні: 1) Карпатська Україна (українська незалежна держава в 1939 році); 2) Карпатська Січ (парамілітарна організація по захисту Карпатської України); імені Августина Волошина (Герой України, президент Карпатської України); 4) імені Василя Ґренджі-Донського (український письменник, один з творців Карпатської України)».

2024 рік на Закарпатті оголосили Роком Августина Волошина. Таке рішення схвалили 21 грудня 2023 року депутати Закарпатської обласної ради у ході пленарного засідання 13-ї сесії 8 скликання. Воно обґрунтоване тим, що 17 березня 2024 року виповнюється 150 років з дня народження першого Президента Карпатської України Августина Волошина. Протягом 2024 року планується проведення культурних, наукових та мистецьких заходів, присвячених цій постаті.

(Далі буде)

Іван РЕБОШАПКА

Маловідомі в Румунії сторінки української фольклористики

13. Записи 1960-х років народної творчості

(Продовження з № 354)

Ретроспективно оглядаючи сторінки української фольклористики Румунії, констатуємо, що в 1960-х роках вони (сторінки) збагачувались матеріалами різних записувачів-збирачів.

Перш за все слід згадати студентів бухарестського українського відділення, які, відвідуючи мої звичайні курси з українського фольклору та спецкурси з методології проведення польових народознавчих обстежень, збирали фольклорні матеріали переважно в їхніх рідних місцевостях, відомі їм у тій чи іншій мірі ще з дитинства. Ці матеріали могли б збагатити й урізноманітнити сторінки української фольклористики Румунії, але вони (матеріали) не були друковані, крім окремих зразків.

Одним із студентів-записувачів був уродженець близького до м. Сигіт села Кречунів (рум. Crăciuneşti) Микола Месарош, від якого мені дістався (зберігається і по цей час у власному архіві) невеличкий рукописний зошит «Великодні ігри», в якому подано конкретне розгортання і відповідні супроводжуючі ритуальні пісні таких кречунівських великодніх ігор: «Вербове колесо», «Нема кралє дома», «А я хожу по торгу», «Ми голубки ізловили», «Десь тут була подоляночка», «А зелені огірочки», «Задних», «Прутика», «Свічечки». У моїй двомовній монографії *«Вінок року» – «Cununa anului». Українська обрядова поезія в Румунії – Poezie rituală ucraineană din România* (Editura Mustang, Bucureşti, 2002) я навів записані на відеокамеру на Великдень 1994 року в Кречунові від 52-річної Анни Матус, 58-річної Марії Новоселенської та від 57-річної Євдокії Вирсти такі великодні ігри: «Мак», «Зельман», «Подоляночка», «Вербовая дощечка». Перших двох ігор («Мак», «Зельман») немає у записах Месароша, а наявні лише варіанти записаних мною ігор «Подоляночка» і «Вербовая дощечка», під назвою «Десь тут була подоляночка» і «Вербове колесо». Натомість у записах Месароша більше, ніж наведених мною, великодніх ігор, що є незаперечним доказом багатшого репертуару традиційних кречунівських великодніх ігор, ніж сучасного їх побутування, фактично *спонуканого мною*, оскільки традиційне виконання, на жаль, у 1994-му році запису уже занепадало. Перевагу на великодніх іграх, як розповідали мені студенти, у Верхній Рівні, наприклад, віддавали... футбольним іграм, що було незаперечним доказом занепадання традиційних великодніх ігор.

Мараморoські народні пісні записував інший мій студент, Лазарчук Іван, уродженець села Луг над Тисою (рум. Lunca la Tisa), але він тільки почергово передавав мені записи, які, на жаль, не «воплотились» в окрему збірку.

Дивним дивом між моїми матеріалами «заблудився» зошит мараморoських пісень Романа Штецька (якщо так сприймати недописане прізвище на обкладинці зошита). З-поміж весільних, у зошиті наявні, взагалі, відомі: «Латкання» і «Завивают молоду». Решта записів – це пісні про кохання, з яких варто зацитувати оригінально сформульовані (рідко зустрінуті, чи навіть не зустрінуті) пісенні мотивації дівчини поступу відносно її коханого:

Та задута полонина,
Задута, задута, –
Ота дівка нещаслива,
Шо любит рекрута.
. . . . . .
Та ой жалю, а все жалю,
Як тя много маю, –
Та куди тя россіяти
По тихім Дунаю.
Та в Дунаю рибку ймняю,
А в криниці рака, –
Не люби ня, файна любко,
Як ти не є дяка.

Не зустрінуте пісенне зображення мараморoського «любка», одягнутого по-мараморoському, настільки цікаве, що слід навести повністю:

Та ой у туй полонині
Валок по валкови,
Та я плету караквиці
Моєму любкови.
Та я плету караквички,
Капчурики білі,
Аби єго познавати
Кожної неділі.
Аби його познавати
А й мижи панами:
Крісланина баршунова
Оббита павами.
Крісланина баршунова,
Ціфровані ґаті,
Та отам ми ціфровали,
Що в зеленум платі.

(Продовження на 10 с.)

Маловідомі в Румунії сторінки української фольклористики

(Продовження з 9 с.)

У пісні не оминуто епоетизування сили кохання ліричних протагоністів:

Та такого любка маю –
Симирає міні, –
Як ня сночі поцулував,
Солодко ми (й) нині.

Якби ця любовна «сага» була б надрукована, своєю мовно-метафоричною стороною у певній мірі збагатила й увиразнила б сторінки української фольклористики в Румунії.

Значно менше зайнявся фольклорними записами інший колишній мій студент Остап Шандро, син відомої у нас збирачки народних коштовностей Мирослави Шандро, авторки збірників гуцульських пісень, зібраних переважно у селі Нісіпіт, де вона довгий час учителювала. У зошиті Остапа Шандро подано ряд пісень про кохання («любовних», за визначенням збирача), записаних 4 лютого 1961 р. від 50-річної Анісії Ткачук з Лупчини, 48-річної Марії Дронєк із Нісіпіту, від 20- річного Юрка Ґетеша з Нісіпіту, від 44-річного співака (?) з Нісіпіту. Записи Остапа Шандро не відзначаються якою-небудь оригінальністю, вони співмірні із записами Мирослави Шандро

До ретельних записувачів фольклору слід зачислити колишнього мого однокласника у Серетській українській педшколі, закінченій 1955 року, Танасія Яворинчука, який спочатку вчителював у школі села Калинешти-Єнаке (по-місцевому – Ґрецке), тоді Радівецького району, звідки, на моє прохання, 26 січня 1968 р. вислав мені цікавий зошит власних фольклорних записів з Калинешти-Єнаке, із Серету і з його рідного села Киндешти (рум. Cândeşti) Ботошанського повіту. Пізніше він передав мені інші аудіозаписи. Про мого щирого друга Танасія я досі не писав, а тепер, після стількох років спробую «надолужити» душевно-дружню часову прогалину.

Отож, у зошиті Танасія Яворинчука, по-перше, слід відмітити наявність надто цікавого матеріалу – української «редакції» румунської обрядової пісні новорічного обходу з плугом «Plugușorul», що зразково ілюструє один із фактів румунсько-українських фольклорних співвідносин/зв'язків. Даний аспект я сумарно представив в моєму університетському курсі з українського літературного фольклору «Curs de folclor literar ucrainean» (Tipografia Universității din București, 1977, p. 86 și urm.), а дві українські «редакції» румунських пісень обходу з «Плугом» («Гейкання: «Добрий вечір, добрий вечір, ґрешні панове!», записане в селі Роґожешти Ботошанського повіту, і «Гейкання:«Добрий вечір, добрий вечір,/Пане ґосподаре», записане 25 січня 1968 р. в селі Негостина Сучавського повіту від 60-річного Микити Гарасим'юка), надрукував у своїй збірці «Ой у саду-винограду». Збірка світських величальних пісень (Вид-во Критеріон, Бухарест, 1971, с. 242-245).

У румунському фольклорі пісні новорічного обходу з плугом «Plugușorul» наявні у двох формах: 1) традиційній, переважно в Ардялі – як своєрідний народний «трактат» давньої аґротехніки, і у новочасній формі, у Молдові, де новорічні пісні про оранння, засівання поля, збирання врожаю пшениці тощо представляються гіперболізовано, постійно поєднуючися із дотепним жартом/глузуванням, що розвеселяє споглядачів. Тобто традиційний новорічний ритуал в нових часових періодах у Молдові став своєрідною народно-побутовою імпровізованою *виставою, спектаклем*.

До такого виду новорічних пісень обходу з плугом належить українська «редакція» «Гейкання», записана 25 січня 1968 року від 60-річного Микити Гарасим'юка з Негостини. Про цей запис попросту «напрошуються» до з'ясування кілька інтертекстуальних співвідносин, по-перше, з румунськими піснями новорічного обходу з плугом: протагоністом дії обходу з плугом є спільний персонаж – «Бадіка Василь», в Гарасим'юка, і «Badea Vasile» в румунів, який «встає/пробуджується в четвер, і з 12-ма биками вирушає в поле», а в «редакції» Гарасим'юка він «парою лошаків» вирушає в поле. Поетичного румунського опису 12-х биків у Гарасим'юка немає. Спонукання бадіки Василя «Гоніть, мой хлопці! Гей!Гей!» – це дослівний переклад румунського спонукання «Mânați, băieței! Năi! Năi!», або: «Mânați, feciorei! Năi! Năi!».

Взагалі, перекладацьких українських недоробків чи неадекватностей в українській «редакції» – немало. Мова української «редакції» пісні-гейкання – не відшліфована, може, тому, що пісенна «редакція» побутувала тільки в Негостині (?), де люди «смакували» її. У цьому смислі я давно бачив показову сцену: на новорічному святі в Бухаресті (!) кілька негостинців з вищою освітою (!), «розгарячившись» кількома чарками, невгаваючим виконанням негостинської пісні-Urătură, часто пересипаної спонуканнями «Гоніть, мой хлопці! Гей! Гей!», просто приголомшили співзастільників-румунів, які повитріщували очі, споглядаючи небачене дотоді «чудо». Одне тільки з'ясування аспекту співвідносин запису Гарасим'юка з

румунськими новорічними піснями обходу з плугом могло б становити окрему студію, в якій належалося б з'ясувати основу постання запису Гарасим'юка. По-друге, як пояснити (неувагою? Кого? Варіантністю?) інтригуючу невідповідність: у надрукованому мною в збірці «Ой у саду-винограду» варіанті з Роґожешт купувати «дванадцять кобилів» «бадіка Василе» іде «до Радівців», а для покупки «пари лошаків», у записі Гарасим'юка, «бадіка Василь» їде до того ж міста – «до Радовец». А в записі у зошиті, тієї же дати, 25 січня 1968 р., від того ж Микити Гарасим'юка «бадіка Василь» їде ...«до Черновец». Окрім неуваги, дану невідповідність хіба що оцінювати як вияв вільної варіантності?

У зошиті Танасія Яворинчука є й релігійні колядки, наприклад, про муки Ісуса Христа, про сперечання Петра з Богом про те, що більше – небо чи земля й ін.

Цікавим є поєднання світського із божественним, внаслідок чого в колядках подається обожнення обколядованого господаря як, наприклад, у колядці № 4 («Для чоловіка», уточнює записувач): «Ішов, перейшов місяць по небі, / Звіздочку все покликає: / «Ходім, сестричко, Бога шукати». Найшли вони Бога, пана ґосподаря,/ Пана ґосподаря поконец стола». Далі у колядці слідують різні мотиви.

У світських колядках у зошиті Танасія Яворинчука «впадають в очі» два аспекти: 1) колядки належать репертуару сіл Калинешти-Єнаке, Марицея, частково Дерманешти, і 2) структури колядок складені поєднанням багатьох мотивів внаслідок фольклорної інтертекстуальності. Зразковим прикладом цього явища може послужити колядка №1 «В неділю рано дівчина встала,/ Файно си убрала, старостів (си) сподівала». Старости прибувають парами, перша стає «за воротами», друга – «коло вікна», третя – «коло порога» [як цікаво! Поріг – це обрядовий момент, перехід/переступ дівчиною порога позначав перехід її у жіноцтво, її одруження. Прадавнє і всесвітнє значення переходу порога висвітлене в науці. Див.: Arnold Van Gennep, *Les rites de passage*, Paris, 1909] Весільні пари обдаровують. Першу – «вінцем баунінцем», другу – «срібним перстінцем», третю – «молодою з хати». Внаслідок фольклорної інтертекстуальності, у колядку введено баладний мотив дочки-пташки: «За рочок, за два зозульков стала», кує в садку, а мати, вийшовши «водиці брати» (скільки рідного відчуття у зменшеній формі слова «водиця»!), напучує «сиву зозульку у гай кувати», але дівчина зізнається, мовляв, я – «ваша донечка». Тоді мати запрошує донечку до хати, допитуючись про стан її здоров'я. Це – інший момент, в якому інтертекстуальність подає виконавцеві різні пояснення. У варіанті Марії Майдан з Калинешт-Єнаке пояснення – соціальне: на запитання матері «де ж твої очі?», «де твої руки?», «де твої ноги?», заміжня дочка відповідає не без обвинувачення заподіячів зла: «Мої сиві очі пісок точе», «мої руки поїли круньки», «мої ноги у панах, по ланах по сухих ожинах». Дуже близький варіант цієї колядки я надрукував у монографії «Вінок року – Cununa anului» (Mustang, București, 2002, p. 278-279).

Зразковим прикладом колядки досконалої форми, добірних засобів поетичної експресії та рідкісного приспіву можна вважати записану від 1912 року народження Марії Майдан:«*Гей шуми, шуми, зелений луже,/ У яли, – гой у ялині, у зеленій луці*» (Приспів), «Туди дівчина ходила, кошульку шила», «своїй мамоцці кітом кітила», «свому таткови білом білила», «своїй сестриці злотом злотила», «свому братови сріблом сріблила», «свому милому ширинку шила»: «кітом ктила, злотом злотила, сріблом сріблила».

(Далі буде)

Шановний пане професоре Ребошапка!

Я бувша учениця XI класу Серетської середньої школи, випускниця 1960 року.

Мене звати Марія Чокан, дівоче прізвище Маршавка. Мені дуже приємно, що Ви проаналізували пісні гуцульського походження, які я записала у зошиті 1960 року. Дуже Вам дякую за Вашу увагу і труд та за те, що опублікували статтю про гуцульські пісні, звичаї, різні моменти душевного дівочого переживання ліцейських років.

Я живу в селі Ульма. Була знайома з родиною вчителів Данила й Мирослави Шандро зі села Нісіпіт, яке належить до комуни Ульма, з їх збірником пісень і вишиванок.

Мій молодший син Юліан Чокан учився в Чернівецькому педучилищі, потім поступив на факультет української та російської філології Бухарестського університету. Він був Вашим студентом, а також професорів Івана Робчука та Миколи Корсюка. Працював у Казахстані, зараз працює в Бухаресті. Дуже хотів би зустрітися з Вами та розповісти про свої успіхи.

Бажаю Вам здоров'я, щастя і многая літа!

З повагою,
Марія Чокан

Ольга СЕНИШИН

ВІД «ГОЛОДУ» ДО «ГЕНОЦИДУ» – *ЯК ЗМІНЮВАЛОСЯ СПРИЙНЯТТЯ ГОЛОДОМОРУ*

(Продовження з № 355)

11 вересня 1951 року в Нью-Йорку пройшов мітинг на вшанування пам'яті жертв Великого Голоду 1932 – 1933 років за участі мера міста Вінсента Імпелліттері та професора Єльського Університету **Рафаеля Лемкіна** (8) – автора юридичного терміну «геноцид». Він першим назвав дії СРСР проти українців «класичним прикладом ***геноциду***» та проаналізував геноцид в Україні в контексті міжнародного права. Пізніше Лемкін закликав ООН визнати, що СРСР порушив Конвенцію ООН 1948 року про запобігання злочину геноциду і покарання за нього.

21 вересня 1953 року на марші українців США з нагоди 20-их роковин Голодомору Рафаель Лемкін виголосив відому нині промову «Радянський геноцид в Україні», в якій виклав власну концепцію геноциду українців. У цій доповіді Лемкін говорить так: «*Це, мабуть, класичний приклад радянського геноциду, його найдовший і найширший експеримент русифікації, а саме – винищення української нації... Українець не є і ніколи не був росіянином. Його культура, його темперамент, його мова, його релігія – все є інакше... Він відмовлявся від колективізації, приймаючи радше депортацію і навіть смерть. Тому було особливо важливо пристосувати українця до прокрустового зразка ідеальної радянської людини*». Ця стаття Лемкіна про радянський геноцид вважається у Росії екстремістським матеріалом.

CHICAGO AMERICAN

SECOND SECTION
NEWS, FEATURES

HUNGER, DESPAIR, DEATH IN UKRAINE AGONY

Soviet Starving Tell Own Stories; Jailed for Eating Dogs

Hendrik Van Loon

PAWNS OF TRAGEDY IN UKRAINE

CLING TO TEST BEAUTY AIDS

Шпальта, присвячена Голодомору в американській газеті «Chicago's American»

Не мало важливим є те, що аналізуючи технологію українського геноциду, Лемкін виділяє чотири складові геноциду українців:

1***. Знищення української інтелігенції – мозку нації***. Це масові розстріли та заслання українських письменників, митців, науковців. Терор радянської влади проти української еліти також відомий під назвою «Розстріляне Відродження».

2. ***Знищення української церкви – «душі України»***. Йдеться про ліквідацію Української автокефальної православної церкви, що відбулася в січні 1930 року. А вже в 1945 році, коли радянська влада була встановлена в Західній Україні, подібна доля зустріла Українську Католицьку Церкву.

3. ***Власне сам Голодомор*** – знищення творців та акумуляторів української культури, мови, традицій.

4. ***Фрагментація українського народу*** шляхом поселення в Україні чужинців і водночас розпорошення українців по цілій Східній Європі й Азії задля знищення демографічної єдності нації.

Сьогодні про ці етапи говорять і вивчають всюди, як і інформацію про злочинну організацію Голодомору. На той час Україна залишалася частиною Радянського Союзу, де будувалося «світле майбутнє» на кістках і сльозах мільйонів невинних, з якими ніхто не рахувався і яких ніхто не рахував. Лише в грудні 1987 року перший секретар ЦК КПУ Щербицький на ювілейному засіданні визнав, що в 1932-1933 роках був голод, «викликаний кліматичними умовами». На міжнародній арені в цей час відбулися суттєві зміни, до яких знову ж таки були причетна активна і сильна українська діаспора.

До початків процесу міжнародного розголосу про звірську розправу над українськими селянами й не

8

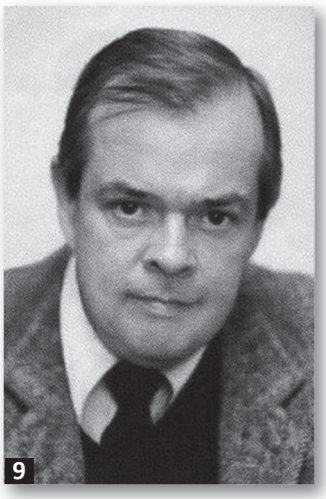
9

10

тільки, чи не найбільше причетний **Джеймс Мейс** (9) – відомий американський історик та журналіст. Він зацікавився історією України та українською мовою після того, як познайомився з професором Романом Шпорлюком в Університеті Мічигану. Центральною темою його досліджень став Голодомор, і в 1981 році Джеймс Мейс здобув ступінь доктора історичних наук, захистивши дисертацію на тему «Національний комунізм у Радянській Україні 1919-1933 рр.».

У 1984 році в Конгресі США було створено спеціальну Комісію з розслідування штучного голоду в Україні для того, щоб «*американська громадськість краще зрозуміла радянську систему*». До роботи цієї комісії були причетні українські активісти, до її складу ввійшов і Джеймс Мейс, який додав до звіту кілька томів свідчень, зібраних істориками. Спираючись на заслухані свідчення очевидців і проведені дослідження, комісія дійшла такого висновку: «*Йосиф Сталін та його оточення вчинили акт геноциду проти українського народу в 1932 – 1933 роках*». Звіт комісії Конгрес США схвалив 1988 року. Після роботи в спеціальній комісії він також довів, що в 1933 році американська влада знала, що жителі УРСР помирають від голоду.

Та виявляється, що тему масового винищення невинних людей в Україні було не так просто сприйняти навіть американському суспільству. У своїх спогадах історик пише: «*Після роботи в Комісії в мене виник дуже серйозний конфлікт з американськими слов'яністами, які фактично публічно звинуватили мене в тому, що я захищаю колаборантів і фашистів. Ба більше, не лише російська, а й навіть така широко розвинена американська демократія багато в чому закінчується там, де починається українське питання. Мої спроби влаштуватися у ВНЗ Сполучених Штатів на постійну роботу закінчувались невдачею – прямо мені говорили, що я не підходжу за віком, а неофіційно – що я вибрав не ту тему, не ту націю, не той народ*...».

1993-го Мейс переїхав в Україну, де одружився з українською письменницею Наталею Дзюбенко, яка також займалася темою Голодомору. Майданчиком для його публікацій стала щоденна газета «День», де він працював з 1997-го до своєї смерті у 2004 році. Саме Джеймс Мейс першим запропонував запалювати у вікні свічку в пам'ять про жертви Голодомору, що вже стало традицією для українців.

До розповсюдження правдивої і грунтовної інформації серед західного читача про події в період Радянської окупації та, зокрема, під час Голодомору, причетна широко відома польсько-американська журналістка та дослідниця **Енн Епплбаум** (10). Енн здобула освіту в Єльському та Оксфордському університетах, а також Лондонській школі економіки. Вона є автором книги «Між Сходом і Заходом» (1994) – розповідає про історію східної Європи; «ГУЛАГ. Павутина великого терору» (2003) – про радянську систему концентраційних таборів, за яку авторка у 2004 році отримала Пулітцерівську премію. Далі у світ вийшли «Залізна завіса: Приборкання Східної Європи» та «Червоний голод: війна Сталіна в Україні» – робота про Голодомор, за яку журналістка отримала літературну премію Лайонела Ґелбера. В одному з інтерв'ю вона розповідала: «*Сталін використовував голод собі на користь, щоб вирішити для себе так звану українську проблему. Зокрема, викорінити протестний потенціал українського селянства. Потім були репресії проти представників української інтелігенції. Мета – прибрати будь-яку загрозу для більшовиків*».

(Далі буде)

Володимир АНТОФІЙЧУК

ПОВІСТЬ СИДОНІЇ НИКОРОВИЧ «КАСАНДРА»

«Касандра» (1914) – третя повість Сидонії Никорович, опублікована в «Літературно-Науковому Вістнику». Як і «Анничка» (1913) та «Марія» (1914), вона підпорядкована тій творчій програмі, на яку молоду письменницю зорієнтувала Ольга Кобилянська – «писати лише з народного життя». Побажання іменитої наставниці початкуюча авторка сприйняла цілим серцем, бо ж, як зізнавалася, «з дитинства любила свій народ», була «дитиною народу», «знала його душу, його біль, його тугу». Художнє осягнення цієї теми Сидонія Никорович нерозривно пов'язувала із життям села в найрізноманітніших його соціальних, господарських, звичаєво-обрядових і побутових виявах. В основні сюжетні лінії її повістей органічно вплітаються пейзажні замальовки, лаконічні описи буденної праці селян, релігійних свят, обрядових дійств, магічних ритуалів, народних вірувань і ворожінь, що мають не так пізнавальне, як філософське значення.

Композиційно повість «Касандра» складається з кількох епізодів, які поступово формують романтичну історію про розставання з дошлюбним коханням і заміжжя без любові. Важлива роль в організації сюжету твору належить поетапному описові весільного обряду, який підкреслено зорієнтований на розкриття психологічного стану дівчини перед шлюбом з нелюбом і входинами в його родину, що, за переказами селян, знається з нечистою силою.Використання в художній структурі повісті елементів фантастики допомагає глибше збагнути внутрішній світ сільської людини, яка тяжкою працею заробляє на хліб насущний і вимушено готує себе до захисту від тих злих сил, що затаїлися в її уяві.

На долю головної героїні твору – сільської дівчини-сироти Касандри, а відтак і нещасливої у шлюбі жінки – випали тяжкі випробування, у напруженому протиборстві з якими вона зазнала гіркої поразки. Покинута напризволяще зрадливим парубком-коханцем, який потайки втік до Канади, Касандра у повній безнадії забуває про все на світі, навіть про догляд за щойно народженою дитиною. Врешті-решт вона, жертва пристрасних почуттів, готова усе життя спокутувати свій гріх за подружню зраду і смерть синочка, зносити презирливе ставлення односельчан і терпіти самотність. Та все ж знаходить у собі сили, щоб повернутися до людей і знайти нову життєву дорогу. Перейнявши від свекра мольфарське ремесло, Касандра стає знахаркою-ворожкою, зцілює душевні й тілесні недуги та застерігає довірливих дівчат від того, що постійно непокоїть її серце: «Кохання стільки не дає, скільки бере. Гей, навіть життя бере».

Талановито виписана драматична історія зрадженої, але щиро закоханої жінки, на жаль, не стала тим твором, який одразу привернув увагу критиків і читачів. Очевидно, не тільки тому, що його журнальній появі передували повісті «Земля» і «В неділю рано зілля копала» Ольги Кобилянської та «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського, які увійшли до золотого надбання української класики. Проте своїм неповторним стилем і пізнавальними можливостями повість «Касандра» Сидонії Никорович заслуговує на те, щоби стати лектурою дослідників вітчизняного літературного процесу і завоювати справжню прихильність шанувальників красного письменства.

Сидонія НИКОРОВИЧ

КАСАНДРА

Вийшли із лісу.

Перед ними утворився вид на їх село, толоку і жовтий яр. За собою лишили сивий сумрак, що обсновував, щораз густіше, молоді дубки. Дим стелився низько понад селом, понад солом'яні дахи біленьких хат. Сивий, густий дим. Пасмами стелився і наче звисав на високих деревах, розтягався ліниво і важко на все.

Касандра несла збанок у правій руці, а в лівій – серп. Вільно і недбало звисала з її плечей квітчаста хустка. А Никифір теж ніс серп. Високо підсунув своєю широкою рукою солом'яний капелюх. Ішли скоро і спускались вузькою дорогою понад яр у село. За їх ногами підіймався сивий і густий пил. Невеликі, темно-мосяжні ноги Касандри покрилися густо порохом.

– Будеш у мене дружбою, – пригадала Кассандра і окинула Никифора гарним зором своїх темно-карих, веселих очей.

– Буду, – відізвався і ймив її в ході за короткий рукав грубої зношеної сорочки. Хитався на його правім плечі старий короткий кептарик. Дрижали ремінці, що звисали з його широкої крайки.

Ставало сиваво.

Зупинилися коло воріт її маленької хатки. Він став близько проти неї і поскубував правою рукою за її широку вишиту пазуху.

– Таке, таке, – сказав і подивився в землю, рукою ще дальше з чола висунув капелюх. – Таке.

Касандра стояла, дивилась на нього і помахувала в повітрі темно-червоним порожнім збанком.

– Таке, – відказала і порушилися її тонкі, гарно сформовані уста. – Таке.

Стояла її хатка кінець яру, на самім краю села. І дивилась своїми малими вікнами в широчезну пащу жовтого яру. А дальше кусень толоки і густо-густо хатки. І те все вже цілком крилося, ховалося в сумраку вечора і в сивих, густих пасмах диму. Никли обриси хат і дерев, а натомість виникали чорні, безформні смуги. Над всім сим – невиразне сиваве небо. Никифір тиснув сильно її руку вище ліктя. Не кажучи ні слова, пішов мостом на толоку. А Касандра – в хату. Ще з порога оглянулася.

– Таке-то, – вирвалось з її уст.

Переступила поріг і зайшла в хатчину. Дух горячости і вареної бараболі ударив в її латунне лице. Бачила невиразні обриси ворухливих постатей. Під вікном скулена постать порушувала руками. Касандра поклала серп і збанок на лавицю і сягнула рукою нагору. Розлилося хатою бліде світло каганця. Ціла купа дітей малих і великих виринула. Сиділи гуртом на припічку, а під вікном не дуже стара жінка з гострим виразом лиця, висока, кремезна, кришила в миску бараболю. Нісся хатою крик і гуркіт, то знову плач.

– Дайте їм їсти та хай йдуть спати, – сказала монотонним голосом Касандра і стрясла перед піччю горботку. Касандрина мама підвела очі й злісно поглянула на гурт дітей. Діти відразу притихли.

Кляцнули від великої хати двері. Касандра зайшла в теплу хату і сіла під заднє вікно. Сиділа задумана в пітьмі. А тим часом кинулась голодна юрба дітей з надмірною жадобою на пісну студену бараболю. І вмить випорожнили миску.

Касандра опустила голову і сиділа на тім самім місці. Кусала якесь стебло і кидала маленькі кусники на хату. Порушувала здоровими раменами і била до купи п'ятами. Якось дивно-байдуже посміхнулась. Хе, чи не диво їй було, що завтра вже в неї заводини. Ет! І то ще за градового сина віддається. Дивне і дурне те їй видавалося. Не гідне її дальшої уваги. Але коли б не той жаль. Гей, гей... отой жаль. Марка би все брала. Раз так було їй призначено. Бо кожному доля є вже в Бога записана, нім ще вродиться. От так і їй була записана. Як буде, так буде. Інакше воно не станеться, лиш так, як записано в тій Божій книжці. Але коли б не той жаль...

Кляцнули двері.

– Ану-ко, чому не йдеш вечеряти, дівко... Гей, ану пані молода, – сказала своїм надто низьким голосом Касандрина мама. Вона мовчки піднялася і пішла за мамою. В хатчині було тихо. Діти вже спали. На лаві була вже миска з краяною студеною бараболею. Світло мигало скоро і немило. Касандра без особливого апетиту їла.

– Каса... – почула голос з хорім.

– Еге, іду, – обізвалась Касандра. Ліниво переступила поріг. У темних хоромах стояла невиразна жіноча постать. Касандра знала її добре. То була її перва сестра, молода жіночка.

– А принесла ширенки? – спитала Касандра.

– Еге.

– Ходім до комори.

І знов так ліниво Касандра взяла з горбка каганець і, ступаючи лише на пальцях, пішла наперед, а за нею молодиця. Пішли подвір'ям у малу комірчину. Всередині було повно всяких старих пак та бочок, на жердці – старі сардаки, а збоку, на ослоні, стояла нова, зелено помальована скриня з дивними кольоровими фігурами.

Обидві жінки присіли на землю коло каганця. Молодиця витягала зі своєї трийсті малі, в рогах вишиті, ширенки і рахуючи складала на землю.

– Хіба не варто мені бути маткою? – підсміхнулась значущо. – Сама перешила отсими руками. Гадала, що хтось поможе. Але тепер які дівки чемні? Ге, зазирають лиш, що, куди, відки. А як, не моторошно тобі на душі? – і поклала Касандрі на плече руку.

– Га?

Пауза.

– То байка, що князь якийсь «несамовитий», – продовжила молодиця. – Байка, що він, як кажуть люди, місячник. Ти знаєш, що він світами блукає, як йому прийде та година... Та хто його там май знає, що йому бракує. Але, любко, його старий та й стара!.. Мені чогось мороз іде поза шкіру. Я лишень через то вагалась би. А то ще сиди з таким вкупі. Кажуть, що старий чисто запродався щезникові. – І при сих словах молодиця перехрестилась. – А стара, Боже, мене прости. – І вдарилася голосно по роті. – Стара така страшна і таки цілком подобає на відьму. Цілком, така страшна, суха, зубата...

Щось щибернуло. Вони вслухались в той шелест.

– А то, любко, що? – і подивилася молодиця на Касандру великими очима.

(Продовження на 16 с.)

КАСАНДРА

(Продовження з 15 с.)

Обидві послухали. Ніби хтось минув подвір'ям. Щось стукнуло і стало знов тихо. На Касандринім лиці промайнула ясна тінь. Вона не відзивалась.

– Хтось, любко, є.

Касандра вдавала, що нічого не знає.

– То, певно, пес пробіг.

Сказала, ніби байдужо.

– А ніби,відки мав би він таку силу град відвертати? – зійшла молодиця на свою тему. – Дощ пускати та болячки відмовляти... Гадаєш, що якесь лихо не шибло і на сина. А чому все село пересватав, і ніхто не хотів його? А преці вони не бідні... Що князь «несамовитий», то байка. Хіба один такий оженився? А мій, ніби ліпший, але я за нього жию-паную. В гаразді, а що хочу, те роблю. Я ґаздиня! – І вдарилася рукою по своїм грубім стегні. – Паную! Ліпше не дуже мудрий чоловік. Мудрий хоче, аби по його було і лакомий часом ударити. – Усмішка заграла на її симпатичнім, повнім лиці. – Але злих духів таки боюся...

Касандра із-за пояса витягнула малий ключ, що держався тороків вузького байорка. Розімкнула скриню і вкладала ширенки...

– Як буде тебе забирати твій князь, то я щось тобі дам, завтра розвідаю поміж старими жінками, аби на тебе лихе не шибнуло.

Касандрі те все було дивне. Вона мало що з того розуміла і не застановлялася над тим. Вона те все і без розказування молодиці знала. Знала навіть більше, але те їй байдуже.

Тихо і темно було, як Кассандра відпроваджувала до перелазу молодицю – свою будучу матку. Невиразно десь-не-десь заглядали бліді зорі з-поза хмар. Не кажучи нічого, розійшлися. Касандра пішла на подвір'я коло комори. Під її ногами шелестіло сухе листя з горіха. Вона задержалась перед відтвореними дверима комори. Ясний, блідий світ падав з каганця на подвір'я.

Касандра знала, що її мама вже спить. Тепер перед весіллям собі байдуже про неї. А то давно бувало і немило їй зробилося на саму згадку. Гей, що остра вона жінка, то остра. Як посватав градового Семен Касандру, то пов'язала рушники і навіть не питалася її. І вона не впиралася їй, бо чого? Хіба вона мами своєї не знала? Знала навіть, що та думає. Хіба мама не говорила не раз до сусідів, а такий Касандрі, хто би не прийшов сватати восени Касандру, за того й дасть. Чого ждати? Хто прийде, піп її не візьме. Купа дітей, а вона бідна вдовиця, лише десять пражин саду мають. І Касандра те розуміла. І все їй було байдуже, коли б не той жаль. Знов щось тихо пошалапутіло. Ймило її за руку і потягло в глибину під горіх. Вона добре знала хто то. Хіба її та рука раз туди тягнула? Та тепла, сильна рука. А хіба, вертаючися з панського лану, не йшла з ним? В лісі, як все, чекав на неї під тим старим дубом. А хіба не три роки до неї ходив? Три. І вони проминули, як би три слова сказати.

Касандра намацала паличку в його руках.

– Ага, добре, щоприніс, я завтра ширенку прив'яжу.

– А твоя стара вже спить?

– Ага, спить.

Стояли близько себе, заклавши собі руки поза шию.

– Ади, в тебе завтра заводини, а я відзавтра за тиждень їду.

І притягнув її голову близько до себе.

– За тиждень від завтра. Таке то-то. Вже буду в мундирі.

Пес гримав ланцюгом, неслось журчання з яру коло потока.

– Увечір здибав я твого князя. Ішов до корчми. Бог би його скарав. – Никифір з огидливістю сплюнув убік. – Тай не будеш, небого, моєю ґаздинею. Гей так, так.

– То призначення, Никифоре. – Сказала м'яко і жалісно, але протяжно. – Хіба одні люблятся, а чому всі не вінчаються.

– Та так, призначення. – І присунув капелюх. – Ти сего любиш, а за другого ні гадки, от тобі, як я. А він твій має бути.

Сильніше притиснув її до себе.

– Але хоть ми набулися, налюбилися. Раз було кохання. Раз порядне. Таки хоть твоя стара сварила та сокотила тебе, то я все ж не одну нічку пересидів з тобою у великій хаті. Небого, тяжко привикнеш з тим несамовитим. Він раз до нічого.

– Таке призначення.

Сильно притискав її здорову високу стать до себе і злегка кусав її круглі, тугі руки, шию і лице.

– Та ми, любко, не набулися.

– Ая, Никифоре. Все б добре було, але коби не той жаль.

– Гей, ая.

– Гей, гей бо правда.

Каганець сам погас. Двері від комори ще стоя-

ли одтворені, а вони говорили. Наново те саме повторяли. Але їм здавалося, що щось нового собі кажуть. Та не могли набутися разом, та не могли наговоритися. І нічка минала, а тій розмові не було ні кінця, ні початку. Не могли договоритися до краю. Та може і могли би, коби не той жаль...

Другої днини, рано встала Касандра. Що то рано, таки досвіта. Майже не спала. А мама вже поралася. Таке то, як жінка лишиться вдовицею, скрізь мусить сама. А тут вже й кухарка прийшла. Вже Митро Кривий приніс на плечах бочілку горілки. Доки сонце зійшло, багато зробили. А Касандра собі ходила з хати до комори, а з комори до хати. Задумано, ліниво. А в хатчині так тісно, така задуха, таких жінок зійшлося. Одні роблять галушки, другі плетуть калачі, женви, а знов інші таки так собі розмовляють. А мама вирядила дітей аж на другий кут села до своєї сестри. Таке увиханнє, де-де. А Кассандра собі байдужісінько складає коди, щоб ще раз файно прибратися, бо на молоду, як звичайно, всі зазирають та рахують їй кожну чічку на голові та кожну кодинку. Чомусь навіть не думала за свого князя. А навіть йому ще добре не придивилася. Та хто й на нього заглядав, на того несамовитого, що його неньо з духами кумпанує. Здіймала мама із-за замисника мальовані тарелі, що ще від похорону її чоловіка стояли некивані. Білі грубі тарелі з кониками та лабатими цвітами. Рахувала дерев'яні ложки і понесла все до хатчини. А звідтам неслось до Касандри зуміння, наче з улія. Панував між тітками піднесений весільний гумор. Їх рухи були свавільні, а лиця усміхнені. Незважаючи на велику духоту, сиділи всі на купі, сиділи вбрані в киптарі, завиті в ручниках. А по їх здорових, зігрітих лицях лився піт. Небагато бракувало до полудня, як Касандра, зібрана цілком, як до шлюбу, переступила поріг хором і пішла до воріт. Лишень вінок бракував їй. Так само вся голова крилася у цвітках, по плечах верх нового кіптаря спадали цвітисті коди. Сорочка вишита густо, густо вишневим шовком, рікля червона в білі паски, червоні чоботи. Була вбрана, як не знати яка багацька дівка. Навіть шия угнулася під вагою срібних рублів. У правій держала на зібраних байорках невеличку вовняну, в медявники ткану,трайсту. Поволі з повагою переступила перелаз і так само поважно з піднятою головою минула місток. Правцювала на церкву. Троха подалася убік, задержалась перед крайньою хатою церковної вулиці. Оглядалася довго. Стягала поли сорочки, натягала рукави, обтиралася хусткою. І знов себе оглядала. Не могла зважитись відчинити грубу дубову фіртку багатого господаря. Не могла, бо знала, що родичі Никифорові були проти того, що він ходив до неї, бо навіть не позволяли йти до неї у дружби. А весільний порядок вимагав, щоб молода почастувала вперше своїх дружбів.

Її мосяжне темне лице дужче потемніло. Залилося все кровію, а попід шкіру пробігли холодні мурашки. Вона з притиском потиснула клямку.

На широкій, чисто заметеній оборі, привітав її голосний гавкіт двох величезних собак. Побачила, як дві жіночі постаті мигнули поза стодолу. Касандра з якимсь надмірним збентеженням поволі правцювала до хати. Собаки рвалися з ланцюгів. Переступила хорімний поріг і зустрілась з Никифором. Він, мабуть, вже її сподівався. Пустив її до хатини. Був уже одітий в святочне біле, в сорочку з рясними білими китицями та з вишитим білим стовпом по довгих рукавах. В хаті не було нікого. З усіх кутків визирала сита заможність. Всюди по лавках вовняні веретки, повно одежі та посуду. А сама хата велика, обширна. Никифір стояв ні в сих, ні в тих, червоний, збентежений. І дивився жалісно на Касандру. Вона розглянулася по хаті. Зараз стало їй ясно, що хатні десь поховалися, щоб не зустрітись з нею. Їй ще більше стало ніяково.

Дріжучою рукою виймила зі своєї трайсти шип з горівкою і порцію. Налила, аж потекла руками горівка.

– Дай, Боже, здоровля, пане дружбо! – і якось несміло дивилась на нього, ніби він не той її давній коханок, а хто інший. Лише поросила устами край порції і поставила йому.

– Ні, таки частуйте всю, пані молода. Прошу.

Вона хустиною утерла уста і випила до половини.

– Ні, таки всю. Прошу! – і потрутив злегка її руку.

Вона хитнула рукою і трохи менше, як пів порції, вилила на землю. Подала йому повну порцію, якось так поволі все робила, щоб довше його мати перед очима. Його, гарного багацького парубка.

– Дай, Боже, пані молода, життя довге та пановання, та в Бога здоровля.

Його лице покрилось рум'янцем, а очі блищали...

Дзоркнула фіртка. Касандра вийшла на вулицю. Стало їй свобідно, але часом жаль. Пси гавкали прикро. День гарний, осінній. Сонце високо повзло по блакитному небі. Пішла до третьої хати, до другого дружби. Повернула до дружок та пішла на другий кут, до родини. Ходила, а за нею та думка, коли б і не вийшла за Семена, то Никифір не вженився би з нею. Гей, такий богатир. Де-де...

(Далі буде)

Іван РЕБОШАПКА

УКРАЇНІСТИКА БУХАРЕСТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ – ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ РУМУНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ (XCVI)

Літературознавство.
39. Дослідницькі напрямки.
15. Українсько-румунські зв'язки періоду літературного бароко

(Продовження з № 355)

Про складову культурних занять Александра Хаждеу мова піде іншим разом.

А зараз – про зацікавлення Александра Хаждеу постаттю Григорія Сковороди.

Суттєвою складовою сутності представленої тут видатної постаті як культурного медіатора становить окрема особлива ланка діяльності Олександра Хаждеу, яку можна визначити номінативним словосполученням «Олександр Хаждеу і Григорій Савич Сковорода», і яка охоплює два аспекти: оприлюднення творчості Сковороди і її наукової популяризації та, навпаки, вплив Сковороди на Олександра Хаждеу (питання, які ґрунтовно висвітлила Магдалина Куцюк). Під час перебування у Харкові Олександр Хаждеу чимраз більше захоплювався Григорієм Сковородою, який просто ополонював його, з одного боку, своїми енігматичними та курйозними рисами характеру, філософсько-мислительською оригінальністю, а з іншого боку – під імпульсом прагнення створити свою власну світоглядну платформу, що і спонукало його рятувати Сковороду від забуття й утверджувати виняткову вартість філософсько-моральних сковородинівських ідей. До прибуття Олександра Хаждеу до Харкова, після смерті Сковороди (1794) було надруковано лише два його філософські твори («Наркісс. Разглагол о том: узнай себе», 1798, і «Начальная дверь ко хрістіянскому добронравію», 1806), решта творів у рукописах знаходились у різних осіб, ба навіть Сковороді приписувались і твори, які не належали йому, бо дотоді ніхто не провів критичний аналіз його літературної спадщини. Перші надруковані Олександром Хаждеу твори Сковороди – це «Ой ти, птичко жолтобоко», «Ах поля, поля», «Всякому городу нрав і права» («Телескоп», 1831, ч. 24). Під час свого студентства він публікує і коментує уривки філософських творів Сковороди. Його намір був видати твори Сковороди у 7 томах. Паралельно з виданням винайдених творів Сковороди, Олександр Хаждеу пише ряд статей про нього, як, наприклад, «Сократ и Сковорода, отрывок из рукописи», «Сковорода и современное общество» («Вестник Европы», 1831), «Григорий Варсава Сковорода. Историко-критический очерк», в якій відзначає народний характер його творчості. Цікавим у сприйнятті Олександром Хаждеу-медіатором культурних взаємообмінів є той факт, що відгомони мислення українського філософа відчутні у написаному ним уже з першої його статті «О достоинстве божественной поэзии» («Вестник Европы», ч. 13, 1830), уже самий заголовок якої нагадує заголовок збірки поезій Сковороди «Сад божественных песней». У цій статті, крім вказання джерел віршів Сковороди («із зерен Святого Письма»), Хаждеу стверджує, що «філософія у світі наук – це як сонце у системі планет. Подібно тому, як сонце освічує своїм блиском мільярди небесних тіл, так філософія проливає світло на всі сторони людського пізнання». Дане твердження є деталізацією сковородинівського судження, що Біблія (з якою, у філософській концепції Сковороди, зв'язана перш за все філософія) є «царицею всіх наук». У другій своїй статті Олександр Хаждеу показує, що ціль філософії не полягає в атомізованому розсікуванні всесвіту, а в злитті з божественним духом, радить наслідувати Сократа, який вбачав існування Творця всесвіту і в сонці, і в атомі крейди. Цю ідею поділяв і Сковорода, твердячи, що Бог є присутнім у всьому на світі.

Олександр Хаждеу також спричинився до інтенсифікації двосторонніх румуно-українських культурних відносин впливом у формуванні свого сина, незвичайною любов'ю і стараннями зосереджується над молодим Богданом Петрічейку Хаждеу, всіма силами намагаючись передати йому не тільки свої

енциклопедичні знання і дослідницький метод, але й свої ідеали, прагнення та ідеї, які одухтворювали його і які він не зміг сам зматеріалізувати, думаючи що, може, вони колись-то воплотяться. У деякій мірі він зумів прищепити синові й дечого з його вдачі, як постійна допитливість, несамовитість у праці, пишання власною творчістю, обсесія знаменитості, нахил до перебільшень, містифікацій, поліглотизм, масштабність дослідницького поля тощо. На наукове утвердження сина покладав великі надії. Після 1850 р. Александр Хаждеу з новим поривом повертається до питань мови, історії, міфології, фольклору, вселяючи у Богдана особливу наукову допитливість і пристрасть, які виявлятиме він до самої смерті.

У 1857 р. Богдан Петрічейку Хаждеу прибуває до Румунії, в якій здобуде високе визнання «батька румунської філології». Внаслідок високої оцінки його літературної і наукової діяльності Александра Хаждеу 1866 р. зачислено до членів Румунського літературного товариства (Societatea Literară Română), яке згодом перетворилося в Румунську Академію (Academia Română). Хоча у 55-річному віці вважається старим, настільки високе визнання його дуже радує, і він, сповнений емоцій, зізнається, що радо полинув би до святої прадідівської землі, щоб порадуватися славою сина, віддати останні свої сили батьківщині предків та їхніх нащадків, потім міг би назавжди стулити очі у країні, якій Господь присудив величне майбутнє: «Cu ce emoţie voi zbura spre pământul sfânt, ca să mor acolo, lângă copiii mei, bucurându-mă din plin de gloria fiului meu (...). Voi face un ultim serviciu patriei strămunilor mei şi urmaşilor mei şi, poate, voi închide ochii pentru totdeauna în acea ţară ferice, căreia Domnul i-a hărăzit un viitor măreţ». Але цій мрії Александра Хаждеу не судилось збутися.

Неповторну мистецьку сутність Григорія Сковороди, з нагоди 290-річчя з дня його народження, автор даних рядків намагається детально окреслити в іншій його статті (див.: Іван Ребошапка, *Значимість неповторної сутності феномена «українського Горація»* //«Наш голос» № 221-222, 2012 р., с. 4-7; № 223, 2013 р., с. 6-8), вводячи в літературознавчий обіг багато даних та суджень іноземних та материкових дослідників.

Про творчість Григорія Сковороди написано чимало праць у нові часи французькою мовою (E. Volsky. *La pensée de Grégoire Skovoroda et ses sourses antiques*, Paris, 1994), німецькою (D. Tschyževsky. *Skovoroda – Gogol'*, Wiesbaden, 1968), чеською (Z. Genyk Berezovská. *Myslitelský a básnický odkaz Hryhorije Skovorody (Predmluva*) // H. Skovoroda. *Rozmluva o moudrosti*, Praha, 1893), англійською (D. B. Chopyk. *G. S. Skovoroda. Fables and Aphorisms*, New York, 1990), російською й іншими мовами. З-поміж перших румунських вчених, Александр Хаждеу зацікавився творчістю Сковороди ще в першій половині XIX ст., під час його студентства у Харківському університеті, надрукувавши і прокоментувавши уривки з філософських творів українського мислителя, який вплинув на його власну творчість і якого він уважав сократським генієм Росії. Це питання докладно вивчила Магдалина Куцюк (Alexandru *Haşdeu şi Grigorie Skovoroda* // Relaţiile literare româno-ucrainene în secolul al XIX-lea şi la începutul secolului al XX-lea, Centrul de Multiplicare al Univ. Buc., 1974). Раніше від неї, як це вже було згадано в попередній статті, про це питання писав Траян Йонеску-Нішков (*Scrierile filosofice ale lui Alexandru Hâjdeu şi gânditorul ucrainean Grigore Savici Skovoroda*// Romanoslavica, XII, 1965).

Незважаючи на таку численну наукову літературу про Григорія Сковороду, завдяки бракові системності в його мисленні (як дехто вважає) та завдяки помітній оригінальності/самобутності художньо-мислительську його сутність не так то легко виявити. І, все ж таки, поодинокі твердження ряду особистостей підказують слушні сугестії для цього. Засновник Харківського університету (1805 р.) Каразин відзначав подібність Сковороди до Лейбніца у філософській концепції про людину як мікрокосмос: «Під чубом та в українській свитині мали ми свого Піфагора, Орігена та Лейбніца». Одну з важливих вказівок стосовно філософської сутності Сковороди подав 1912 р. російський філософ Ф. Ф. Эрн у своїй монографії *Григорий Савич Сковорода. Жизнь українського просвітителя, філософа і поета, мандрівного вчителя свого народу Григорія Савича Сковороди* (3.XII.1722 – 9.XI.1794), творчістю якого завершується найвизначніший останній період давньої української літератури, ще за його життя сучасники називали «мандрівною академією», його самого, як зауважив С. Єфремов, вважали за цілий університет, перший в Україні, який постав у Харкові (1805 р.) і завдяки пожертвуванням великих на тоді сум (400.000 карбованців), які «посипались від учнів Сковороди».

(Далі буде)

На допомогу вчителю

Алла АНТОФІЙЧУК

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА

Дієслово як центральна частина мови має найбільш розгалужену систему граматичних категорій, тому є однією з граматично найскладніших.

З дієсловом як частиною мови учні знайомляться ще у початковій школі. Однак більш глибоко вивчають цю частину мови у середніх і старших класах. У процесі осягнення лінгвальної природи дієслова школярі опановують аспекти, що стосуються його лексичного значення, морфологічних ознак, синтаксичної ролі; вивчають форми дієслова (неозначену форму, особові форми, дієприкметник, дієприслівник, безособові форми на *-но, -то*); окремо розглядають неозначену форму (інфінітив) та особові форми; вивчають доконаний і недоконаний види дієслова, систему часів дієслова: теперішній, минулий час, зміну дієслів у минулому часі та майбутній час; вчаться визначати дієвідміни; розглядають спосіб дієслова – дійсний, умовний та наказовий, а також творення дієслів умовного і наказового способів; окремо вивчають безособові дієслова та способи творення дієслів.

Окрему увагу учитель повинен звернути на правописні моменти, зокрема на вживання літер ***е, и*** в особових закінченнях дієслів першої та другої дієвідмін, дієвідмінювання дієслів теперішнього й майбутнього часу, знак м'якшення у дієсловах наказового способу, правопис частки ***не*** з дієсловами, правопис ***-ться, -шся*** в дієсловах.

У результаті навчання учні повинні знати значення дієслова, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль; розуміти функції дієслів при побудові висловлень, їхню роль в інформативності та виразності мовлення; знати та пояснювати, якими способами творяться видові пари і часові й способові форми дієслів. Школярі повинні вміти розпізнавати дієслова в тексті, вміти визначати їхні граматичні ознаки та належність до дієвідміни, правильно, доречно використовувати форми дієслів у мовленні, точно вимовляти та писати дієслова, обґрунтовувати правопис дієслів правилами, будувати та моделювати речення з дієсловами у різних часових та особових формах, у тому числі і вжитих у переносному значенні, редагувати запропоновані тексти і замінювати повторювані дієслова синонімами.

Для досягнення навчальної мети учителям рекомендовано різні види навчальної роботи, а саме: читання мовчки тексту, визначення вжитих у ньому дієслів, з'ясування їхньої ролі в мовленні; написання стислого письмового переказу розповідного тексту художнього стилю щодо виконання певних дій; аналіз письмових переказів; складання різних есе про роль родинних традицій у житті з використанням дієслів у різних формах; складання дописів у соцмережах про важливі події зі шкільного життя із використанням дієслів різних способів; написання та розігрування дискусій, що містять прохання про допомогу та висловлення порад про проблемні життєві ситуації використовуючи дієслова наказового і умовного способів; читання художніх текстів, з описами стану природи, коментування функцій безособових дієслів у мовленні, складання моделювання діалогів, використовуючи безособові дієслова.

У результаті навчальної діяльності учні повинні вміти організовувати власну діяльність щодо засвоєння морфологічних норм української мов, а саме визначати мету і цілі засвоєння навчального матеріалу, пов'язувати вивчене з теми із практичною діяльністю, планувати і проєціювати застосування здобутих знань, набутих умінь і навичок у позанавчальних комунікативних ситуаціях, проводити рефлексію власної мовленнєвої діяльності з погляду додержання морфологічних норм, за потреби корегувати її; користуватися словниками, довідковою літературою та електронними ресурсами для перевірки та вдосконалення власного рівня засвоєння морфологічних норм; аналізувати усні й письмові тексти з погляду додержання морфологічних норм; користуватися алгоритмами розрізнення омонімічних частин мови для нормативного вживання їх в усному і писемному мовленні; правильно здійснювати синонімічну заміну одних морфологічних варіантів іншими, орієнтуючись на комунікативну доречність вживання обраної словоформи.

Виробити такі вміння й навички рекомендовано за допомогою системи різнотипних завдань, а саме: складати розповіді-враження від цікавої екскурсії, написання есе про заповітну мрію; складання плану на літні канікули з використанням дієслів майбутнього часу, складання есе про реальну або віртуальну мандрівку по країні, структурування розповіді про процес приготування страви, проведення дослідів тощо.

Орієнтуючись на рекомендації щодо навчання учитель повинен апелювати до здобутків української мовознавчої науки, навчальний процес повинен опиратись на традиційні та новітні погляди щодо теорії інфінітива та відмінюваних форм дієслова, фактичний матеріал повинен бути містким, розлогим, яскраво ілюструвати теоретичні положення та відображати специфіку зазначених дієслівних форм української мови.

Оскільки ґрунтовне вивчення дієслова як частини мови вимагає значної кількості різноманітних тренувальних вправ (як усних, так і письмових), варто пропонувати учням кілька невеликих за обсягом видів роботи. Особливу увагу при цьому слід звернути на різні творчі роботи: складання речень з поданими словами, за малюнком, складання оповідань, написання творчих диктантів, вправи зі словниками тощо.

Окремий тип вправ має на меті ознайомити учнів з дієсловами на позначення різних дій та з найбільш поширеними дієслівними афіксами, продемонструвати, як змінюється семантичне значення слова чи його відтінок внаслідок приєднання префікса чи суфікса. До прикладу, можна запропонувати учням утворити і записати нові слова з префіксами, поданими в дужках. Учитель пропонує школярам поміркувати, які слова пов'язані із мовленнєвою діяльністю людини, які із розумовою працею, а які слова використовуються на позначення фізичних дій людини:

Єднати *(воз-, з-, роз-, об-),* ***говорити*** *(об-, пере-, на-, за-, ви-, до-, про-, по-, під-, недо-),* ***мовити*** *(роз-, ви-, про-, до-, недо-),* ***думати*** *(при-, до-, за-, ви-, на-, по-, об-),* ***працювати*** *(недо-, про-, до-, за-, на-, пере-),* ***їсти*** *(об-, від-, по-, з-, до-, за-),* ***вчити*** *(на-, за-, ви-, про-, при-).*

Учні можуть скласти речення з утвореними словами.

Ефективним є завдання, що скероване на роботу з текстом, з якого потрібно виписати дієслова з префіксами, а зі словами на позначення фізичної дії скласти речення і записати їх:

Сьогодні Павлик не прийшов до школи. Діти на перерві пішли до нього. Пройшли великий дворик і потрапили до кухні. З кімнати почувся тихий жіночий голос. Лікар звелів хворій лежати, а син допомагав матері по господарству.

Другого дня до Павлика пішли друзі. Дівчатка помили підлогу, принесли букет айстр. Хлопчики нарубали дров, скопали грядку на городі.

Павликова мати щиро дякувала дітям.

(За О. Донченком).

Можна запропонувати учням роботу зі зразками усної народної творчості, зокрема з прислів'ями і загадками. Наприклад, у запропонованих прислів'ях необхідно знайти дієслова руху та розібрати їх за будовою:

Наука в ліс не веде, а з лісу виводить.

Мудрець сім разів язиком поверне в роті, доки слово скаже.

Хто пізно приходить, той сам собі шкодить.

Прислів'я сказав – дорогу показав, приказку сказав – душу розрадив.

Доки губки не притиснеш, вона води із себе не випустить.

Великі річки з малих джерел витікають.

Хто не поспішає, залишається позаду.

Учитель пропонує учням відгадати загадки, виписати з них дієслова руху, дібрати до них якомога більше спільнокореневих слів, виділивши префікси та суфікси:

В небі хмара пролітала,
Білий пух порозсипала.
Він на землю міцно ліг.
Називають його ... (сніг)

Ой котилось коло, коло-покотьоло,
Всіх ласкаво гріло, цілий день світило,
А під вечір коло, коло-покотьоло,
Уже натомилось – спати в гай скотилось.
(сонце)

Золотий пішов, а срібний прийшов.
(сонце, місяць)

Впаде з неба не розіб'ється, впаде у воду розпливеться.
(сніг)

Ніжні зірки срібно-білі на рукав з гори злетіли.
Я принесла їх сюди – стали крапельки води.
(сніжинки)

З метою ознайомлення учнів із багатством словотворчих префіксальних засобів для утворення нових дієслів, збагачення їх словникового складу за допомогою спільнокореневих слів, ознайомлення з явищем семантичного відтінку, що надають дієсловам префікси можна запропонувати школярам дібрати якнайбільше споріднених слів до слів, до прикладу, до слова ***летіти***.

Окрема серія завдань спрямована на вправляння учнів у вживанні дієслів стану афіксального словотворення.

З навчальною метою розрізняти дієслова дії, руху, стану, навчити школярів правильно користуватися словами одного кореня в усному і писемному мовленні варто виконати вправу на виписування дієслів стану, добір до них спільнокореневих дієслів за допомогою префікса та суфікса, складання речень з утвореними дієсловами:

(Продовження на 22 с.)

Літературно-культурний календар „Нашого голосу”

ЛЮТИЙ

5 лютого

• 92 роки від дня Народження Івана Лібера (1932-2024) видатного композитора, публіциста, письменника, диригента та викладача музики.

6 лютого

• 78 років від дня народження Аурела Дана (1946-2019), видатного мараморoського художника румунського походження, доброго співпрацівника публікацій Союзу українців Румунії.

• 6 років від дня смерті Миколи Крамара (1944-1918), фольклориста, диригента та викладача музики.

12 лютого

• 84 роки від дня народження Корнелія Регуша (1940-2002) – українського письменника, університетського викладача.

19 лютого

• 69 років від дня народження Ірини Петрецької Ковач (1955), публіциста та редактора часопису «Вільне слово».

• 21 рік від дня смерті Михайла Небиляка (1949-2003), українського письменника, педагога та культурного діяча.

РОЗВИТОК ЗВ’ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА

(Продовження з 21 с.)

Грати, спати, жовтіти, молотити, молодіти, дивитись, бачити, зимувати, мовчати, думати, боятися, мерзнути, синіти, мочити, веселішати.

З метою семантизації дієслів стану й активізації їх у мовленні учнів доцільним буде виписати дієслова стану з тексту, пояснити значення цих дієслів, із кожним дієсловом скласти речення:

Був сніговий ранок. У дворі солодко задрімав молодий дубок. Ранній сніжок всю землю вкрив. Все навкруги побіліло: будинки, дерева та кущі. Сніг засипав поріжок, замерзло вікно. Великі сніжинки кружляли в повітрі. Зима звеселила та поновила все навкруги.

Ефективними для розвитку зв’язного мовлення учнів під час вивчення дієслова є завдання ігрового характеру. До прикладу, ***гра «Промов дієслово»***. Учитель читає вголос словосполучення з дієсловами. Завдання учнів – замінити в словосполученнях дієслова синонімами, більш точно й виразно називають вказану дію чи стан (подаємо їх у дужках).

Стуляючи повіки, частково заплющувати очі (мружитися).

Усвідомлювати, осягати розумом значення, сенс чого-небудь (осмислювати).

Дивитися на когось чи щось, відчуваючи приємність, насолоду (милуватися).

Закрити очі (заплющити).

Дути на вогонь (дмухати).

Попасти у ціль (влучити).

Дати правильну відповідь на здогадку (відгадати).

Гра «Добери антонім». Звертаючись по черзі до кожного учня, вчитель читає дієслова. Учні повинні швидко дібрати до дієслова антонім.

Говорити (мовчати), захищатися (нападати), вітатися (прощатися), схвалювати (осуджувати), доводити (спростовувати), визволяти (поневолювати), з’являтися (зникати), перебільшувати (применшувати), наближатися (віддалятися), будувати (руйнувати), стверджувати (заперечувати), озброювати (роззброювати).

Гра «Добери синонім». Учитель читає наведені нижче дієслова, пропонуючи дібрати до кожного з них якнайбільше синонімів.

Кричати (волати, галасувати, горланити, верещати).

Говорити (казати, розмовляти, балакати, базікати).

Бити (шмагати, сікти, парити, шпарити, хльостати, товкти).

Іти (ходити, крокувати, ступати, прямувати, рушати, простувати, чимчикувати, тупати, бродити, блукати, брести, плентатись).

Чітко продумана вчителем система вправ і завдань під час вивчення дієслова збагатить словниковий запас учнів, виробить у них навички правильно, доречно використовувати мовні засоби у процесі мовленнєвої діяльності.

Тетяна КУПРІЙ

ЗАПОРІЗЬКИЙ ДУБ

Згадалося мені: давно в дитинстві
була тут з татом... Золота пора!
Шамрав крислатий дуб зеленим листям
під жмурки сивочолого Дніпра,
Той дуб квітчав небесну синь собою!
Дівча мале, тоді не знала я,
що, стрінувшись через роки з тобою,
заскніє від жалю душа моя.
Уже давно немає поряд тата
(хоча він жив би ще багато літ,
якби негідників – убивць рука проклята
не змусила полишити цей світ), –
а ти – стоїш!.. Опало жухле листя,
і соки не жене твоє гілля –
як промайнула мить мого дитинства,
так пронеслася молодість твоя.
Джгутами сковано тебе, кремезний в'язню,
Та сила й міць твоя не погаса:
ти в пам'яті моїй – зелений красень,
одвічна пам'ятка історії жива.
Зміняються, мій дубе, покоління –
нові у світ приходять козаки:
вони – твоє гілля, твоє коріння,
відтак тобі стояти ще віки !

НАДІЯ

Життя минає ...Можу все стерпіти :
образу, біль, самісіньку біду,
та без кохання не умію жити,
караюся, докіль його знайду.

Неначе Доля на моїй долоні
Не поєднає істини святі, –
дві лінії – Життя мого й Любові,
дві лінії тепер у самоті.

То – наче дві червоні ружі – рани...
Безглузде на землі людське життя,
якщо не маєш справжнього кохання,
яке ти ждеш до самозабуття.

О, я знайду його в п'янкім розмаї,
душа цього жадає, аж бринить!
Надія струни серця огортає:
кохатиму, бо вмію я любить!

Нехай стократ збиватиму коліна,
своє кохання – тішусь! – віднайду:
оту єдину в світі цім людину,
свою оргинію в осінньому саду.

ТИША

Спокійно так давно вже не було...
Я покохала цю відверту тишу.
Напевно, наше щастя відцвіло.
Вже складено останні наші вірші.

Від почуттів нарешті віднайшла
Незвичні та дієві чудо-ліки.
В життя твоє колись тихо ввійшла.
Адажіо... Іду без сліз і крику.

За довгий час всього перебуло.
Хорошого не хочеться втрачати.
Та щоб «хороше» поміж двох жило,
Його потрібно вміти цінувати.

Спокійно так давно вже не було...
Змінила порожнечу я на тишу.
Та скільки б в серці болю не жило,
У світло віри твердо не облишу.

Крокую тишком у життя нове
Нікому невідомими шляхами.
Є плани Божі, кожному своє...
А зараз тиша... Тиша поміж нами...

ТАК ХОЧЕТЬСЯ МЕНІ...

Так хочеться мені на мить хоча б одну...
На вітер безтурботний стати схожою...
Кошлатити степами ковили...
Простори вранішні, ніким не розтривожені...
Стрімко текти, наче Дніпра потік, –
круті пороги на шляхах світів несходжених.
Ловити погляд з-під смуглястих вій,
Допитливий, тернисто насторожений.

Микола КОРНИЩАН

ШЛЯХИ

ніхто нас не бачить у цьому сліпучому світлі
протягом цих годин
в садах без смарагду
та незрілих відтінків

де деревам за виїмком звичайних форм
бракує будь-якої середини

каміння навіть і воно
втримується над землею
повсюдно де знайдеться місця для всього
що існує
та всього що можна винайти

можна торкати
мов сильветки тих котрі поспішають
дійти кудись-то

проходять повз та навіть і не вздрівають нас
приходять здалеку
повертають з минулого

з іншого осяння
та з інших парків позбавлених тіней

приходять сюди через те що тут
все-таки ще залишається дещо

щось доволі достеменне
блискуче та присутнє
мов і в їхній уяві
переповненій доволі можливими шляхами

ці алеї що обходять нас
до яких
як би ми не старались
не можемо приблизитись

осібно отепер
коли чекаємо щоби потемніло
мов і минулого місяця
13-го числа

тієї неділі коли ми прийшли сюди
тільки щоби зуміти позбутись
будь-якої згадки

А МОЖЕ І МИ БУЛИ ТАМ

те світло окреслювало лише сторонні тіні
пронизуючи привілля блиску
обшири яких ми не могли запам'ятати

ані тоді коли
в містах де аніде
не зберігалося вже анічого
не знали ким ми були

та ані тоді коли
нам треба було тільки декілька миттєвостей
аби підмінити усе те що було іншим
нашим спільним майбутнім

коли зустрілись ненароком
бо все повинно було бути тільки таким яким було
та в жоднім випадку таким
яким ми уявляли всякчас

надіялись та забували що завтра
згадаємо щось зовсім інше
чим те що трапилось
бачилось мов і та білість
яка акцентувала блиск моря в яке затікало небо
коли вже не залишалося доволі простору в повітрі

ані землі не було в тих місцях де
іншим разом підіймались дерева без тіней
між атолами та рифами де тонули хмари
повні повітря що розчиняло місця
в які поверталася ти
тільки щоб могли піти десь-то інде

аби дознати ким були ті котрих ми забули
хоча вони ще пам'ятали ким були ми

в тій ясності яка відтіняла чужі тіні
загублені в тих місцях де
на фотографіях
прихованих в шухлядах хтозна-якого
закинутого дому
може ще зберігалося дещо
з того що було колись-то

а може і ми були там
в тім часі забутім назавше

Ігор ГУРГУЛА

За рікою...

А водій ще той! Веселий такий чоловік! Сміється з найменшої нагоди. І навіть тоді, коли не смішно зовсім.

«Ох, вже ті аборигени! – зі сумом подумав Віктор. – Їм весело навіть тоді, коли зовсім невесело. Будуть, мабуть, веселитись і тоді, коли на їхні голови бомби посипляться...»

У салоні автівки було і тісно, і тепло... Обставини схиляли до роздумів і дрімоти.

«Стривай, як вони самі себе тут називають оті тутешні? Не гуцулами... То точно. Де там – бойки! Бойки звучить для них наче образа. Чомусь ніхто у Карпатах з-посеред автохтонів не любить бойків? Ну, звісно – окрім самих бойків. Ті самі себе навіть дуже поважають! Якщо не гуцули і не бойки – тоді хто? Лемки? Але ті посідали землі значно далі на захід. То хто вони – тутешні аборигени? Вони – верховинці! Он як! Щоб ви знали! Щоб усі відали! А що воно таке є – верховинці? Етнос? А чи окрема нація?»

– Йо! – весело і дзвінко згоджується водій на репліку Рогова.

З якого приводу?

Що там йому мовив Микола – Віктор пропустив. Уже дрімав.

А що означає оте «йо»? Так?! Ні?! Ствердження, а чи заперечення? Тьху ти! «Йо, йо...»

Рогов злегка штурхає Віктора в бік, ой, ще боляче! Недавня дорожньо-транспортна пригода. Він, вважай, ще нічого – легко відбувся. А от з Настею кепсько! Сильно хребет пошкодила, була підозра у переломі. Господи, це ж каліцтво на усе життя! Кілька місяців відлежувалась бідолашна Настя на твердих дошках! А хіба дошки бувають м'якими? Отаке...

Ой, Настусю! Вважай, дружина вона йому! Хоч і не вінчані у церкві. І навіть не в державному закладі. Геть усі інстанції, потрібні у таких випадках, оминули байдуже стороною. Та й живуть собі разом. А бабі Ані такі речі дуже не до вподоби. Вона таких «стосунків» не розуміє зовсім. І навіть не намагається зрозуміти! Як то жити разом наче чоловік та жінка без шлюбу? Без Божого благословення! Та вона, баба Аня, свого часу он скільки відбивалась від того бравого лейтенантика Володі.

Сказала твердо і переконливо: «Ні! Тільки після шлюбу!» Володя наполягав, домагався свого! Ну й нехай... Вона ж то знає ціну дівочої цноти! А що тепер? Молодь неначе подуріла! Шлюб – як полігон для випробувань. Та так можна «випробовувати» усе життя! І що далі? І що воно буде? І яке благословення над такою родиною? І де їхні дітки?

Ну, у Віктора з Настею усе аж не так катастрофічно, як собі то уявляє баба Аня. І зовсім у них не «випробування», а нормальне, вважай – сімейне життя. Ось тільки треба оформити взаємини. Але здається у сучасних пластикових документах і штампу ставити ніде. Сучасний внутрішній паспорт – пластикова картка! А бабусі Ані «штамп» подавай! Щоб як колись! Щоб тицьнути дідові Володі під носа: «На! Бачиш?!».

А Володимиру що? Він тішиться, що має онука. Бо усе решта – суцільні дівки! Дві доньки і дві онучки від молодшої. Добре, що у старшої Оленки – син. Онук! Ех... І від спогадів у діда Володимира набігає сльоза. Згадав, як у молодості плив через став, бо на тому протилежному березі його Анка. А став виявився значно ширшим як видавалось, і глибоченьким. Ледве сили розрахував. Ледь не втонув. Ото дурень був! Хто нині задля дівки відважиться переплисти, як свого часу він – ставок? Та ніхто! Витягнути пачку грошей, краще євро чи долари, і продемонструвати тій мантелепі на протилежному березі. Миттю сама і прибіжить. І ризикувати з подоланням ставка не треба...

Автівкою струсануло. Колесо втрапило на вибоїну. Віктора вибило з дрімоти.

Водій крикнув: «Йо!».

Віктор усміхнувся. Певно, оте «йо» у них на усі випадки життя.

Досі дорога від Воловця, куди вони прибули Харківським потягом, звивалась сірою смугою поміж густі зарості перемішаного лісу – хвойні дерева упереміж з листяними. А ото праворуч визирнула ріка. Вода грізно бурлить, наповнена дощами. Цієї пізньої грудневої пори ріки набувають брунатно-стального окрасу, вони з вигляду суворі та недоступні. Що ж, така пора надворі...

– Як називається ріка? – до водія.

– Ріка!– весело щебече водій.

Наголос він робить на «і». Звучить дзвінко – «рíка!»

– Та сам бачу, що це ріка, але яка у неї назва? – не відступає Віктор.

– Як сі вона називає?! – втручається Рогов.

Микола вважає, що коли для колориту додав оте «сі», то усе стає зрозумілим і для верховинців.

– Рíка!

Тьху!

– Ото – рікá! І назва у неї – Рíка? Я вас правильно зрозумів?! – робить спробу з'ясувати усе до кінця Віктор.

(Продовження на 26 с.)

За рікою...

(Продовження з 25 с.)

– Йо! Йо! – на радощах аж підстрибнув водій. – Та певно, що так! Рíка!..

Ох вже ті верховинці! Вліпили ріці назву Рíка! Тільки наголос переставили. І забракло фантазії... Та назвіть річку Марічкою! Або он – Бурхливицею! Бач, як води несе бурхливо. А вийшло усе, як зі сценічного номера про тупого доцента. Хто того не пам'ятає? Доцент запитує у студента... Студент – кавказець:

– Як вас зовуть?

У кавказця ім»я – Авас. Він і промовляє:

– Авас...

– Мене... Сергій Іванович... А вас?

– Авас!

– Кажу ж – Сергій Іванович! А вас?

– Авас...

Ну, тупий доцент... Таке іноді трапляється.

А тут:

– Як зветься ваша рікá?

– Рíка!

Рікá Рíка...Рікá Рíка... Рікá Рíка... Весело так, що й зварювати можна...

– Ех, скупатися б! – дивлячись на рікý Рíку озивається Рогов. Микола запеклий морж.

– Ні, ні... Ми тут не купаємось! – застерігає водій.

І від чого він знову радіє?

– Каналізація! Уся каналізація з Воловця і Міжгір'я – сюди! Йо! А ще ті бази відпочинку, і, а дивіться – і наші газди вже також поробили собі виходки по хатах! А то все добро потім у Рíку!

«Гамняна рікá Рíка! – зі смутком міркує собі Віктор. – Ріка Гімнянка! Чим не назва?»

Дорожній знак сповіщає: «Міжгір'я». Приїхали! Десь тут має бути готельчик «Турист». Ще три кілометри центральною вулицею містечка Міжгір'я – і буде вам «Турист». Центральна вулиця... А тут інших вулиць, окрім «центральної», і не існує. Типове гірське поселення – коли одна вулиця, що пролягає видолинком уздовж ріки. Інших варіантів попросту не існує, бо праворуч та ліворуч височать гори. А отакими ущелинами, що поробила ріка, люди і просувались углиб гірських масивів. Так тривало не одне століття. Просування углиб гір – процес не з легких, вимагає і часу, і чималих зусиль.

Готель «Турист» ще радянського надбання. Про колишню велич та престиж свідчать облицювальні плити зі штучного мармуру. Вони ще вціліли де-не-де і невідомо у який спосіб тримаються сиротинно на полупаних стінах.

– Не все впало і не усе розікрали! – спостерігаючи «мозаїку» з поодиноких плит, робить свій висновок Рогов.

– Тобі то треба? – іронізує Віктор.

– І справді, ми ж не за тим!

– Отож...

У фойє – потьмянілі вітражі. Сюжети добряче затерті пилюкою і сажею невідомого походження, та на них ще можна розгледіти «щасливе сьогодення верховинців!» Тут тобі радісний посміх облич. І, здається, навіть вівці у дружній отарі радіють, бо ж дочекалися нарешті приходу радянської влади. А то така влада, яка про щастя простого люду піклується денно і нощно. Звідси і радість у тварин та людей. Он і сторожовий пес також весь перейнятий оптимізмом.

– Вівці! – вказує на вітражі Рогов.

– Ну і що? Вівці...

– Цікаво знати, їх пустили на шашлик до того як зобразили на вітражах, чи опісля?

– Миколо?!

– Та мовчу вже...

Їх зустрічає молодик. Вигулькнув якось зненацька з коридорної теміні. Високий такий, підтягнутий, обличчя чисто виголене.

– Добрий день! То ви?

– Ми. Але кого ви мали на увазі?

– Василь мені телефонував. Казав про двох.

– Якщо Василь – то усе правильно. Ось ми удвох.

– Так, так... Прошу....

Пауза... Наче якась заминка. А треба ж справу довершити до кінця.

– Я – Міша... Усі мене тут кличуть Міша-бруківка. Бо я ще бруківкою займаюсь.

– Ого! Яка широта інтересів! – стиха мимрить Рогов. – Прям – багатостаночник...

– Мовчи...

– Мовчу!

«І пощо нам твоя бруківка, Міша?» – іронізує собі Віктор.

І справді, згідно домовленості з Василем, отой Міша має забезпечити їм перетин кордону з Румунією. Ото й усе! Гарантувати безпечний і нічим не загромаджений перехід. Далі – вони знають, як мають дати собі раду. Їм би дістатись Румунії.

– Завтра вирушаємо! – каже Міша-бруківка. – Переночуєте тут, у готелі, а на світанку...

– Гарантії!?

– Повна гарантія!

– Добре... Деталі нас не цікавлять..

– Йо...

О, і цей з тієї ж опери. Ага – рікá Рíка...

– Вийдете на Бая-Маре, а там вже цивілізація, і ніхто на вас не зверне уваги!

– Добре! Далі – то вже наша справа.

– Та певно що так... Певно, що ваша... Або я проти?

Міша засміявся. Гарна у нього посмішка.

– Повечеряти десь тут можна? – Рогов завжди голодний.

– Ага! Через дорогу.

– Дякуємо.

Віктор стримує Миколу:

– Яка вечеря через дорогу? Маємо гарячий чай у термосах і достатньо бутербродів.

– І твоя правда! – погоджується Рогов. – Не варто зайвий раз світитися.

Окрім гарячого чаю знайшлася пляшечка коньяку. В останню мить Настя наче згадала щось. Кинулась до барчику і поквапно засунула Вікторові до наплечника.

– Настю, то зайве!

– В екстремальних умовах зайвого нічого не буває.

– Ми ж не пияки!

– Хто це каже?

– Гаразд....

Коньяк як ніколи знадобився. Віктор споживає стримано і малими дозами. Рогов бабахнув тричі по сімдесят. Потепліло! Відчутно було, як тілом розповзається тепло. Приємне, трясця його матері, тепло... І що воно за сила – алкоголь?

Бутерброди з чаєм також не виявилися зайвими. А їм дісталися цілі хороми – дві спарених кімнати з усіма вигодами та холодильником! Правда, усе решта не тішило. Килим на підлозі старий і брудний. Матраци видавали підозрілі плями. Скоріш то були уже не матраци, а стародавні географічні карти з обрисами таємничих земель. Благенька ковдра і не дуже свіжа білизна.

– Бачив? – Рогов.

– Облиш! Одна ніч!

– Заздрю я тобі, Вікторе! Скрізь ти досягаєш компромісів. А я не такий. Надто принциповий чи що? Ми усі такі. Кажуть – з діда-прадіда. Вільні козаки-запорожці Роги! Оте «ов» нам уже за радянської влади приписали. Отож, і кажу... Козаки – вони трохи дикі й шизануті. І жінок завжди не дуже шанували. Я це по собі спостерігаю. Сидить в мені щось оте від предків. Наче уже цивілізованим став, у Львові ж народився! І батько у мене, ти ж знаєш – професор! Усе – чин-чинарьом... Та от як навіє щось на мене – і як нападу на свою Орисю! О, то треба бачити! Вона потім, сердечна, тиждень плаче і не розмовляє зі мною.

– Із жінками треба лагідно.

– Та знаю... Не учи вченого! Що я теперішній? Сидить, кажу, в мені щось таке дурне і дике, що періодично назовні проситься. Тут би краще шаблюкою помахати... А так – Орися...

Рогов помітно сп'янів. З ним це завжди трапляється. Пригадує Віктор, як вони удвох у сплав Дністром спускалися. Було то до війни. Збудували вони такого собі човна-плота – і гайда Дністром від Миколаєва до Бакоти! Ех, і були ж часи! Ніхто ні від кого не ховався, ніхто від військових не втікав, переховуючись десь в кущах. І Микола Рогов міг собі «розслабитись» та видавати такі «номери», що подекуди робилось навіть лячно. Але то були мирні ночі під небом, щедро усипаним зорями.

Нині – війна! Посипався бізнес, їх, тридцятилітніх, дуже хочуть бачити у військкоматах. А вони не вважають себе за вояк. Страх огортає усім тілом при думці, що ото тебе мобілізують і відправлять кудись в чисте поле під Авдіївку... А там... Ну, словом – пекло... Звідтіля до Львова чи не щотижня прибуває по п'ять трун з тілами вояків. Це лишень до Львова. В Україні он скільки населених пунктів – сотні й сотні... А помирати... Навіть за кохану батьківщину... Ні, вони патріоти, але не бачать себе солдатами... А тут батько Вікторів шле запросини до Відня. Вони з мамою давно розлучені. Ще Віктор малим був, як батьки «розбіглися». Віктор з мамою у Львові, батько пошвеньдявся світами. І зумів чогось таки доробитися. У Відні має хату-особняк, працю поплатну... Усе гаразд у нього. Кличе до себе сина. А як вирушати у дорогу, коли кордони перекриті? Не пускають таких як Віктор Забіла та Микола Рогов за поребрик. Законом заборонено. А коли так, то закон цей варто обійти. Воно завше так було, в усі часи... Хтось закони придумує, пише їх, приймає силами парламенту, і завжди знайдуться такі, які матимуть спокусу ті закони порушити. Наче така собі кимось встановлена гра у «кішки-мишки». От і знайшовся якийсь Василь, і он Міша-бруківка... Їм що? Їм аби заробити! А кордон міждержавний у горах тягнеться на сотні кілометрів. Чи ці хлопці, Вася та Міша, не тутешні? Чи самі неодноразово не переходили кордон туди і сюди, маючи при тім певні інтереси?! То вже за виграшку буде вишукати потрібну стежину для отих двох за їхні ж долари? І тут – Мармарош з містами Хуст, Тячів, Рахів, Міжгір'я... І там – Марамуреш з Бая Маре, Сату Маре, Сігетом... Та варто лишень перебрести ріку Тереблю, а далі – виярками і ярками, та на полонину – і вже Румунія! Он, хлопці, бачите – Марамуреш! Ідіть прямо нікуди не звертаючи і вийдете до готельчику. Там переночуєте, а далі вам все скажуть...

(Далі буде)

Михайло Гафія ТРАЙСТА

БАРАБЕРИ

(Повість)

МАРІЯ

Сокиров тя порубаю,
Та тя вержу з моста,
Не меш, курво, курварити,
Курварила-с доста!

Давно мужчини ходили у бутин, а челядини оставалиса дома.

Але довгий час не могли бути без чоловіка, та собі находили любаса, бо чоловік без бабиної сукні якос перебуде, а баба без чоловікового гашника не година.

Такого легіня, як Дьорді Дьордьолюк не було на ціле село. Високий і міцний, як дуб, з довгим кучерявим волоссям, що спадало чорним водоспадом на широкі плечі, а очі... чорні, як безмісячна ніч, коли гляне на когось, то ніби вогнем обпече. Жодна дівка не могла витримати на собі його погляд, хіба Маріка з Грушник, яка хитро посміхалася, коли зустрічала Дьордіїв погляд, бо вона його почала, у першу зиму, коли зістався з бараберами.

Маріка не була гарною молодицею, але ні поганою не була, одруженою теж не була ніколи, зате мала гарні стегна і велику пазуху – могла витримати і по сім-вісім мужчин за ніч, бо це робила з п'ятнадцяти років, відколи її батько повернувся додому п'яним і розплакався, мов мала дитина, опісля взяв мотузку й хотів повіситись, бо ягер Шандор оштрафував його за дуба, якого зрубав крадькома і продав волошинові з Петрова, а тепер йому доведеться зараз чи не цілий місяць працювати даремно, а навіть можуть і заарештувати за таке діло.

– Та цитьте вже, няню, цитьте... – гладила Маріка батька по сивій голові, наче малу дитину, поки не заснув, а опісля зібралась і пішла на Портош до лісничого будинку, в якому жив уже немолодий лісник Шандор.

Другого дня, коли Петро з Грушник – Марічин батько, йшов з волами до лісу, Шандор чекав на нього в Горшлозі, на поворотах, і сказав, що він тільки пожартував з ним, і що не збирається його штрафувати, але іншим разом хай не робить такого, без його дозволу:

«Хіба я звір?.. Ні, Петре, я теж чоловік! Хіба мені не хочеться випити пляшку токайського в Толіяновій корчмі?.. Хочеться, Петре, ще й як хочеться...»

Відтоді Петро з Грушник часто продавав волохам дрова з верхнянського лісу і повертався додому підпитим, а Шандор пив токайське вино в Толіяновій корчмі, після чого йшов до дому і чекав на п'ятнадцятирічну Маріку.

Чи відав Петро, куди зникала ночами його дочка?..

Мабуть, і відав, та мовчав, жодного разу не сказав їй ні слова.

Зате відали всі люди:

«З малої курварить, як і її мати...»

«Шкода дівки...»

«Така натура, што зробиш?..»

«Але й ягерови гія такого?..»

«Може юй няньом бути...»

«Може і дідом, ге-ге...»

«Я би-м му ребра поламав...»

«Єї би треба навчити, доки сука не підніме хвоста...»

«Молоде та дурне...»

❖ ❖ ❖

Петро Бойко з Грушник, хоча і не вбогий, і не поганий, але чомусь дівки не «гинули» за ним. Хоча будькотра з них вийшла б за нього, але він не залицявся до жодної, ані сватів до жодної не посилав. Вже почали говорити про нього що «неваловшний до жоней», або не дай боже «любить мужчин», як старий Корвін із Діла, бо, ади, вже сороковець за пазухою, а він ще не думає женитися, хоча йовсаґ великий, а він сам, як у туй пісні – «Бряття ми повмирали, родини не маю...», бо його брат Іванко ще малим хлопцем втопився в Онтоловум озері, сестра Василинка померла дівкою від якоїсь невиліковної хвороби, а батьки пішли спочивати «у косички», вже в досить похилому віці. Та коли всі люди думали, що Петро залишиться холостяком на все життя, він засватав Марію Іванчукову.

Довго чатував Петро за нею, поки не зустрів її біля Кушнірьової криниці, йшла в Прицаринок сапати кукурудзу.

– Слава Йсусу Христу, дівко! – аж перелякав її.

– Слава навіки Богу, вуйку! – відповіла Марія.

– А чому ти мене вуйкаєш? – нібито здивувався Петро.

– Що роблю? – не зрозуміла Марія.

– Чому ти мене вуйком величаєш?

– Ну, а як вас величати? – здогадалась Марія в котрий бік гне старий легінь.

– Петром! – немов наказав їй.

– Та ви ж ровесник з моїм няньом. Він часто згадує вас.

– Невже, з якої нагоди?

– Та коли сваряться з мамою, то він каже: «Як добре Петрові Бойку», бо собі не взяв напасть на голов.

– Пусте, – махнув рукою Петро. – Слухай, дівко, я хочу з тобою повінчатися.

– Ви, вуйку, мабуть, надто раненько хильнули чарочку, – пирснула сміхом Марія, хоча всі знали, що Петро не зазирає в чарку, але що було бідній дівці робити.

– Дивися, бо я поговорю з твоїм няньом, а відтак пришлю сватів! – промовив Петро, немов не почув її сміху.

– Нізащо у світі, не вийду за вас, вуйку! – сердито сказала Марія, обходячи його.

– А це ще побачимо, – сказав їй у слід.

❖ ❖ ❖

Іванчук вислухав Петра, знизав плечима, почухав потилицю, пожалів, що зайшов з ним до корчми, не відаючи, які в того наміри, а далі втупив очі у вікно, нібито крізь брудну шибку мав прийти порятунок, який вибере його з такої складної ситуації, але порятунку не було.

– Ну що скажеш, Іванчуку?

– Гм, що знаю тобі, Петре, казати? Не знаю, чи захоче вона вийти за тебе, ти ж бо...

– Хіба я перший, чи послідній одружусь на молодій дівці?

– Петре, їй вісімнадцять років, а тобі нівроку вже сорок...

– То пусте, не захоче – то примусь її, ти ж її батько!

– Ге, я поговорю з нею, якщо захоче, то захоче, але щоб примушувати свою дитину вийти за настільки старшого за неї, вибач, Петре, але цього не зроблю.

– Ну, ну... ти ж поговори з нею, поговори... ти ж її батько.

– Поговорю, Петре, поговорю.

❖ ❖ ❖

Скоро після Петрівки, таки в першу неділю, отець Хортик викликав у церкві оглашки, а другого тижня, в суботу, звінчав Петра з Марією.

– Чи маєш ти, Петре, добру й непримушену волю та тверду думку взяти собі за жону Марію, що її тут перед собою бачиш? – запитав священник.

– Маю, чесний отче, відповів Петро, похмурий, нібито його на якусь кару прирікали.

– Чи не прирікав ти іншій дівці?

– Не прирікав, чесний отче.

– Чи маєш ти, Маріє, добру й непримушену волю та тверду думку взяти собі за мужа Петра, що його тут перед собою бачиш? – запитав Марію.

– Маю, чесний отче, відповіла Марія, весела і щаслива, наче все життя мріяла повінчатися з Петром.

– Чи не прирікала ти іншому мужеві?

– Не прирікала, чесний отче.

«Господи, що це з нею? – дивувались люди. – А він, ось який похмурий, нібито хтось його примусив одружитись з нею...».

«Навіщо тобі було треба цього, донечко?» – думав Іванчук.

«Ой, занапастила ти свою голівоньку, дитино, занапастила на віки...» – ледь стримувала сльози Варвара Іванчукова, а коли священник поклав єпитрахиль та хрест на праві руки Петра й Марії, що лежали на Євангелії, трохи не зомліла.

– Я, Петро, беру тебе, Марію, за жінку, і прирікаю тобі любов, вірність і чесність подружню, і що не залишу тебе аж до смерти. Так мені, Боже, поможи, в Тройці Святій єдиний, і всі святі, – повторив Петро за священником.

– Я, Марія, беру тебе, Петра, за мужа, і прирікаю тобі любов, вірність, чесність, і послух подружній, і що не залишу тебе аж до смерти. Так мені, Боже, поможи, в Тройці Святій єдиний, і всі святі.

– Що Бог з'єднав, чоловік нехай не розлучає, – поблагословив їх отець, а далі, взявши вінці, почав вінчати їх.

Спочатку Петра:

– Вінчається раб божий Петро з рабою божою Марією, в ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа. Амінь.

А потім і Марію, а опісля, аж три рази:

– Господи Боже наш, славою і честю вінчай їх.

Увечері на весіллі здивований отець Хортик запитав Іванчука:

– Навіщо ви, ґаздо, примусили дівку, за такого старого заміж виходити?

– Та не примушував я її, отче. Бог мені свідка, що не примушував. Після розмови з Петром я запитав її, а вона ні чути не захотіла, а через два тижні – ні сіло ні впало: «Я Петра люблю, Петро гарний парубок, багатий, кохає мене і буде поважити, мені буде добре з ним!», ось і все!

– Та воно так, але... – знизав плечима священник.

– Йой, сусідоньки милі! Просила-м єй на колінах та благала, не йди за такого старого, та пусто: «Я Петра люблю, і все!» – ламала з відчаю руки Варвара.

❖ ❖ ❖

Та скільки тої любові?

Поки не зустріла Олексу Борчу на Шведуці, коли йшла до старої Коптілихи, яка її двоюрідною тіткою припадала.

Коли Олекса посміхнувся до неї, наче сонце зійшло в її душі...

Здавалось, що весь світ до неї посміхнувся...

На серці відразу стало весело-весело, як у дитинстві, коли їй няньо ляльку купив...

А далі...

А далі опинилася в кущах... З Олексою...

(Продовження на 30 с.)

БАРАБЕРИ

(Продовження з 29 с.)

А з ним було добре... з ним було весело...

Не як з Петром.

Любов до Петра розвіялась, розбіглась, як чорненька хмара...

Вона почала ненавидіти Петра.

Скоро дізнались люди: «Дивіться, що витворює молодиця!..».

Опісля дізналась і Варвара: «Бійся Бога, доню! Я казала тобі, не йди за Петра, а ти не послухала, теперь терпи, не курварь!».

«Ой, небого, я тебе не бив ніколи, а тепер ребра поламаю, в сиру землю зажену, не сороми мене перед людьми!» – грозив їй Іванчук.

Дізнався і Петро, як в тій пословиці – останнім, але він не грозив їй, не казав нічого, мовчав.

❖ ❖ ❖

– А знаєш, Шандоре, мій няньо був десь твого віку, коли одружився з мамою, якій було вісімнадцять, як мені зараз, посміхнулася до ягера Маріка.

– А я не збираюся женитись, – відповів перелякано Шандор, в мене жінка і двоє дітей, там, у Сукмари.

– Але ти мене почав, я була чесною.

– Я тебе не кликав, ти сама прийшла, і звідки мені було знати, що ти чесна?..

– Як був ти знав, то не починав був?

– Не знаю, я був напідпитку.

– А якщо б ти не одружений, то взяв би мене?

– Ні!

– Чому?

– Тому що ти могла б бути моєю донькою.

– А коли лізеш на мене, тоді я не годжуся тобі в доньки?

– То зовсім інше діло, – відмахнувся Шандор.

– Знаєш що, Шандоре?

– Що?

– Ти велика свиня! Я більш до тебе не прийду!

І більше не приходила.

❖ ❖ ❖

До кінця Петро Бойко дізнався про Маріку та Шандора, сама призналась, навіть не питав, і не дорікав їй, як не дорікав ні її матері, коли дізнався про неї та Олексу Борчу.

Дорікати не дорікав, але здогадався, що на горищі захована рушниця з прикороченою цівкою та коробка патронів.

– Приготов бесаги, бо я йду у Боршу на тиждень, валити смереки, найняв ня один ціпцер.

Марія відразу повеселішала, прилагодила бесаги, не скупуючи харчів.

– Постав і пляшку зі слив'янкою.

– Та хіба ти п'єш? – посміхнулася Марія.

– Не мені, а ціпцерові, зрадіє, у Борші не родять сливи.

– Та я не шкодую, бери хоч і дві.

– Ні, одної вистачить!

Петро сів на мошинку до Сиготу, а там пересів на поїзд до Вишав, а з Вишав можна було добратися іншою мошинкою. Але до Вишав не дійшов, у Поляні, під Глухим, стрибнув з поїзда і піднявся на Опчину, а далі спустився до Стижерету, де Олекса Борчан мав хлів із маржиною й одну комірчину, в якій спав.

Коли наближався до Олексової загороди, пси розгавкались, що аж ланцюги рвали, але з хати не виходив ніхто.

«Пішов до неї!» – подумав Петро і спустився стежкою до Стижеретського потока, а там сів на бережок, чекаючи повернення Олекси.

Олекса повертався додому, коли почало світати.

Як побачив Петра на бережку під ліскою, в нього сильно забилося серце, хоча не був боязливим.

– Доброго ранку, вуйку! – вклонився, не пізнаючи свого голосу.

– Комусь і добрий, але тобі, бідолахо, ні!

– Та що ви, вуйку, жартуєте до ранку?

– Хіба мені до жартів, неборе, коли чатую на тебе з рушницею в руках, як на здобич. Звідки йдеш?

– З дому, – відповів ніяково Олекса, шукаючи виходу, але на думку не спадало нічого.

– З дому, з дому, але з мого, так? Будь чесний хоч перед смертю.

– З вашого, – признався Олекса.

– Ну, бідолахо, докурварився?.. Чи варто гинути через чужу жінку?!

Олекса мовчав. Знав, що виходу немає. Все, настала його послідня хвилина.

– Ну перехрестись, небоже, і помолись до Бога, бо я тебе застрелю!

Олекса перехрестився і почав шептати молитву.

Пролунав постріл...

Петро Бойко зник у кущах...

Олекса довго дивився йому вслід...

«Не застрелив...» – прошептав пересохлими губами.

Більше до Марії не ходив...

Але забути її не зміг...

Петро тоді хотів насправді застрелити Олексу, але в останній момент передумав, і донині не знає чому?..

– Таке воно життя – кляте-трикляте, – прошептав Петро піднімаючись на горище за рушницею.

Другого дня під Облазом лісоруби знайшли застреленого ягера Шандора.

(Далі буде)

Микола КОРНИЩАН

ПАРАДОКС

(уривок з роману)

(Продовження з № 355)

10.

– Ти тільки-но освідчилась мені у коханні. Чи не так?

– Бо мені раптом сяйнуло…

– Що?

– Та нічого незвісного, просто подумала, що слід би покласти край твоїм гіпотезам.

– За подібних обставин, це доволі слушне рішення.

– Жартуєш?

– Та ні.

– Не вірю.

– Анітрохи. Скоріш за все, дякую тобі, що довідався допуття в чім полягає справдешній сенс всіх твоїх переслідувань.

– Переслідувань? Тобто, думаєш, що я схибнулася.

– Та ні. Не треба завдавати собі зайвих клопотів, бо із цього приводу я так нічого й не думаю.

– Тобто, ставишся зі зверхністю до всього цього.

– Та не те щоб зі зверхністю, але не маю ніяких підстав піддаватись до ретельного аналізу, якраз того, що, на мою думку, не має жодної ваги.

– Але, так чи сяк, гадаю, що вбачаєш і ти, що десь, зваживши усе те, про що я тобі розповіла, криється якась доля правди. Точніше, щось сутнє. Мов і ті знімки, або зошити з тодішніми партіями.

– Витівки, через які добачаю, що не слід би завдавати собі зайвих клопотів. До того ж хвильку поваговавшись, гадаю, що все те, що ти вважаєш за правду, може, і є правдою. Але не нашою. А інших осіб, які, бери до відома, існували у той період та які подобали до нас. Мешкали десь там, в якімсь відокремленім від цілого світу будинку та леліяли ту ж ненаситну пасію, що і ми, до шахів.

– Гарно та докладно. Логічно. Звісно, що якраз так мишкувала і я, допоки не почала згадувати. Якраз так, як то й було. З нами. Обома.

– Маріння.

– Звісно, що ти маєш усі підстави думати що завгодно, або нехтувати усе це. Одначе, благаю тебе, якщо твоя ласка, допоможи мені зрозуміти саму себе.

– Добре, але зважуючи на весь цей абсурд, зумовлений потребою дотримуватись певних принципів логіки, знай, що усе це вже починає мене помалу дратувати. Бо я не з тих, котрі уникають певну межу з-між яви та уяви. Хоча фікція є головним моїм заняттям, в повсякденнім житті я віддаю перевагу реальним діям та очевидним прикладам, на підставі яких можна визначити будь-яку дійсність.

– Ти ж – шахіст. І це якомога чіткіше підтверджує усі твої ухилення від моїх натякань. Від того, що змушує мене відчуватися безпорадною.

– Але і ти іноді мислиш напрочуд ясно. Зокрема, щодо наших партій. Отож гадаю, що й зараз, коли ми вже просунулись досить далеко, тобі слід би змінити цю твою трохи рудиментарну тактику.

– Не можу не утримуватись у стані пильності. Тим паче, що якраз отепер відчуваю якусь неясну постійну знемогу. Воднораз, закрадається підозра, що на мене чатує лихо. Відчуваю, що якесь нещастя невдовзі скоїться з нами. Як і тоді, коли ти уникав моїх прохань, бо вважав, що усі ті мої передвістки були тільки даремною боязню.

– Щось лихе? З тобою?

– Ще й з тобою.

– Але, чесно кажучи, я аніяк не вважаю себе причетним до усіх цих твоїх, як виказуєш, якихось власних згадок. Або чим не було б усе те, що вважаєш правдивим. Тобто, я ніколи не відчував щось подібне. Навіть ані коли пишу та уявляю собі безмаль можливих деталей. Коли силкуюся вірити, що усе те, що описую там, могло бути б справдешнім. А ти, читаючи усе це…

– Та скільки ж тобі повторювати, що я не читала анічого? Аніколи. Ба навіть і не знала про цю твою пристрасть.

– Якщо обманюватимеш і надалі, більш ані слова не промовлю.

– Німуватимеш, так і не дізнавшись нічого?

– Піду собі своєю дорогою та забуду усе. Усе, чого так ніколи й не було.

– Спершу одначе, пообіцяй, що зробиш мені ще одну останню ласку. Скажи, що підеш зі мною.

– Куди?

(Продовження на 32 с.)

ПАРАДОКС

(Продовження з 31 с.)

– В той дім.

– Який ще дім?

– Дім в глибинах лісу. Той, що в фільмі, якого я вислала тобі.

– Але для чого мені усе це?

– Аби переконатись.

– Переконатися у чому?

– У тім, що, зрештою, зрозумієш і ти усю цю дурість, або хтозна як ще прозиваєш якраз цей мій теперішній стан тотальної неясності. Оцю мою марудну одуру, через яку відчуваю, що вже й мислити навіть не можу. Осібно, якщо тебе немає поруч.

– А якщо відмовлюсь? Тоді що? Так і надалі маритимеш та будеш уважати за істинне усе те, що не було та не могло бути правдивим?

– Якщо відмовишся, тоді, знай, що позбудешся шансу довідатись головне. Не впізнаєш усе це, що, як запримічаєш, я все-таки знайшла достатньо сил та зважилась тобі розповісти. Точніше, виклала тобі докладно. Аж до останніх подробиць.

– Одні тільки слова, з яких, завбачаю, що тобі стачило з лишком зухвалості аби спромогтись побудувати якраз те, що мене аніяк не обходить.

– Є ще й докази. Конкретні.

– Фотознімки? Та це всього лиш одні тільки вдалі фальсифікації того, що доволі вдало відтворює якусь можливу дійсність. Якраз ту, яку уявляю щоденно. Коли пишу, коли будую свої фіктивні виміри, признаюсь, що якраз так, в цих тонах та на підставі якраз цих контурів, присутніх ще й на твоїх світлинах, уявляю собі все.

– Там, одначе, в тім домі, є якраз те, що, і сам збагнеш, що мені аніяк не було б під силу витворити. Сам будинок... Гадаю, що зрозумієш, що ця споруда не є якоюсь моєю каверзою.

– Щоправда, якраз так, як з'являється у фільмі, я уявляв собі його. Той же нюанс. І той же, буцімто металічний блиск, вібруючий навкіл цієї будови.

– Інтер'єр, до того ж... Я ладна закластися, що, коли прислухаєшся до моїх порад та попрямуєш зі мною отуди, то і сам зрозумієш ще більше, чим догадуєшся отепер. Може, навіть ще й згадаєш дещо. Довідаєшся про усе те, що не можна з'ясувати. Аніяк. Анікому, якщо скористатись однією тільки логікою. Принаймні, тими твоїми домінантами, аж такими чіткими, які, як зрію, використовуєш під час партій у шахи.

– Але ж не переймайся усім цим, бо, гадаю, що не варто.

– Та вже й голова іде обертом.

– Якраз отому ти маєш усе це облишити та не робити собі на зле.

– Пробувала, але не можу. Навіть й уві сні, коли тебе немає поруч, наче у якійсь тьмяній туманності, бачу усе те. Бачу тебе, тодішнього, та прокидаюсь зненацька.

– У цім випадку, даруй за мою відвертість, але до лікаря ти не думала звертатись?

– Не в цім річ. Не в якімсь психічнім розладі.

– Не бери це близько до серця, бо знай, що я не хочу спричинити тобі зайвого болю. Принаймні не тепер, коли і я, знай, що ще і я відчуваю до тебе щось доволі незрозуміле.

– Вмієш дістатися суті. Умієш оманювати, але знай, що зараз не потребую всіх цих твоїх обвідних ходів. Хочу лишень одного. Хочу щоби ти грав напрямець. Якомога відвертіше. Без жодних злуд та даремного сентименталізму, який отепер не додає жодної ваги твоїм легковажним словам.

– Якраз так і поступаю отеперечки. Граю напрямець. Отому силкуюсь зрозуміти, чому тобі іноді кортить знати все, що не можна пояснити жодним чином. Увесь цей абсурд. Цей вигаданий вимір. Якесь-то можливе наше спільне життя, колишнє, чи як ще там ти його іменуєш.

– Та, може, я не в змозі підібрати слушні слова, але знай, що вся ця завзята моя упертість спричинена палким хотінням з'ясувати якраз те, що і мене вже потроху починає діставати. Бо ані я... Гадаєш, що я можу видержувати усе це?

– Щоб додати ваги твоїм словам, твоїм же словам, якраз тому вважаю, що як і сама виказуєш, тобі слід би зректись всього цього. Якомога скоріше.

– Пробую, але не можу анічого з собою вдіяти. Бо є щось зовсім непідвладне у цій достобіса заплутаній грі. Непідвладне моєму розумінню, але доволі явне та надоїдливе. Якраз те, що змушує мене відчуватися піддослідною. Точніше, надто часто складається саме те враження, що з дня на день я стаю все більше тією. Тодішньою. А ти, знаю, що гадаєш, що я підсіла на тебе. Тобто, стала одержима тобою. Факт, який у деякій мірі, зізнаюсь, є доволі правдивим. Бо я, як вже казала й раніше, я кохаю тебе. Не можу пояснити собі чому, але кохаю. До нестями. До болю. Міцно та шалено. Так, як кохають, може, тільки раз у житті. Одну єдину особу. Ту, яка суджена тільки тобі.

– Єхидствуєш?

– Єхидствую? Але ти не розумієш. Не відчуваєш анічого. Не вбачаєш, що коли ти поруч, ані на мить не зводжу з тебе очей.

– Гадаю, що завдаєш собі шкоди, бо не знаєш, що отепер мені конче потрібно щось зовсім інше, а не цей твій дешевий сентименталізм. Я прагну пересвідчитись у чімось зовсім іншім.

Точніш, у правоті всього того, що ти описуєш мені відносно того іншого життя. А ці, усі ці твої всього лишень дріб'язні відчуття, даруй, але гадаю, що аніяк не можуть бути зараз мені у пригоді.

– Дріб'язні відчуття? Так ти називаєш мій біль?

– Даруй, але беручи до уваги те, що діється отепер, якраз ці мізерні взаємини гадаю, що не мають жодної ваги.

– Якраз тут, скільки б ти не збочував усе це, гадаю, що і криється суть усіх наших доволі заплутаних стосунків. Здавалося б невагомих, доволі спонтанних та без аніякого сенсу, як на перший погляд. Але вартих уваги, аби уникнути будь-якої подальшої плутанини. Бо тільки зізнаючись у всьому, я зможу тобі допомогти, аби второпав і ти всю цю доволі каверзну правду.

– Звісно, що, беручи до уваги це твоє зізнання, я не наважуюсь давати тобі марних надій. Тобто, беручи до відома все це, виказане тобою, не відповідатиму тим же ходом.

– Але відчуваєш хоча б щось?

– За інших обставин, звісно, що міг би відчувати принаймні хоча б мінімальну люб'язність, ту спокусу, викликану твоєю незаперечною вродливістю. Бо знай що, як на мою думку, ти доволі мила. Є дещо у твоїй натурі, те щось, що заворожує, притягує, мов магніт.

– За інших обставин?

– Коли б не знав все, що знаю отеперечки.

– Але, по суті, ти ще нічого так і не знаєш. Здебільшого, тільки-но припускаєш, може, що дещо, але знати, відчувати якраз так, як відчуваю та згадую усе те тільки я, гадаю, що тобі не під силу.

– Як на мене, звісно, що маєш рацію. Розуміється, що я не пригадую те, що уявляю. Що ти читаєш.

– Та облиш врешті-решт це забарне натякання. Бо я не читаю. Я ніколи й не читала анічого з того, що виказуєш, що описуєш якраз так, як я тобі викладаю усе це. Скоріш за все, я пригадую. Я тільки пригадую. Той час. Тебе. Нас. Ліс той. Твій похід до інших. Ті постійні відвідини.

– Інших? Яких ще інших?

– Тих, ким був і ти. І ким залишився ще і понині.

– Щось не вловлюю.

– Тих, котрі появились отам, у тім лісі, ще задовго до нас, звичайних людей.

– Кращі за нас?

– Так.

– Безперечно. Я так і думав, позаяк всі мої персонажі повинні бути такими. Взірцевими відображеннями звичайної людини. Бо якраз це і є справжня фікція: постійним старанням приблизитись до удосконалення. Створити щось таке, або, точніше, когось такого, хто не подобав би ні на кого. Хто був би саме тим типажем, поведінку котрого хотілося б копіювати безнастанно.

– Вибач, але знай, що я не потребую визначення персонажа. Бо ж відома й мені ця загальна та доволі банальна дефініція, яку можна винайти, може, ще і в підручниках ліцеїстів.

– Звісно, якщо викладаєш теорію літератури.

– Отож, тут не про фікцію ідеться, а про те, що я тямкую. Знаю, відчуваю та згадую постійно. Повторюю тобі усе це, бо, знай, що не маю бажання тільки просторікувати. А, скоріш за все, хочу, щоби зрозумів ще й ти серйозність цієї вкрай заплутаної ситуації. Тим паче отепер, коли мені вже несила залишатися осторонь та робити вигляд, буцімто усього того й не було.

– Щоправда, мені теж, в якійсь мірі, ще й відчайдушно шкода тебе через цю твою знемогу відсторонитися від усього. Забути усе, що існує тільки в моїй уяві. Мов і ти. Твоя персона. Цей доволі заплутаний характер, який в моїх творах безнастанно шукає щось зовсім інше, неіснуюче. А іноді, навіть і залишає враження, що постає чим більш вільним та майже не підвладним домислам того, хто його створив. Звісно, персонажа. Ту жінку, тобі подібну, яка в моїх текстах не має жодного імені.

– Не плутай усе ж те, що не підвладне жодному порівнянню. Бо із цієї точки зору, навіть і я можу заявити щось схоже. Можу викласти тобі безмаль розбіжностей між автором та оповідачем. Ці дві центральні постаті, в будь-якім прозовім тексті, які, як і сам знаєш, не мають нічого спільного, хоча подеколи в думці звичайного читача сприймаються мов одна і та ж особа.

– Але ти, ти і є якраз нею.

– Не мели нісенітниць, бо ж не вигадав ти мене якраз такою, якою я є отепер.

– Не вигадав, але збагнув, що ти є точно такою, якою я хочу аби ти була. Тільки для мене. Ти – втілення всіх моїх мрій. Ти – усе те чим, відчуваю, що можу бути, можу силкуватися бути трохи іншим, більш звичайним та присутнім, якщо ти поруч.

– Тому що й тоді, та ще і тоді, ти заявляв те саме. Те, про що знаю, що невдовзі згадаєш, якщо залишишся поруч.

(Далі буде)

Корнелій ІРОД

СВЯТО

IV. Ворог мого ворога

(Уривок з роману)

(Продовження з № 355)

✦

Одного дня прибула до диспансеру Данієла в супроводі незнайомого чоловіка.

– Цілую руку, пане докторе. Товариш хоче говорити з вами, – сказала жінка й поквапилася покинути кабінет.

Вікторові здалося, що Данієла перед цим плакала.

– Добрий день, – привітався незнайомий.

– Добрий день, – відповів лікар.

– Товаришу докторе, я Шербан Марін, приятель Миколи Іванишина.

– А, так? Товариш Іванишин говорив мені про вас.

– Надіюся, що не говорив про мене погано, – пожартував несподіваний гість.

– Ні в якому разі!

– На жаль, Микола – невдаха, на нього водно щось гошить. А може, мені тільки так здається, а на ділі він того шукає... Не знаю. Але йому в багатьох справах просто не щастить. Телефонував я з Бухареста тутешньому голові народної ради, і він заморочив мені голову такими поганими речами, що я кинув усі свої справи і приїхав до Сфинту Ґеорґе. Хочу на місці переконатися, що діється з моїм другом. Що накоїв він, щоб сісти в тюрму? Данієла казала, що доки говорити мені з ним увечері, ви могли б роз'яснити, що сталося з Миколою. Не сердьтеся, що турбую вас, але я вважаю, що як друг я не те, що бажаю, а таки зобов'язаний знати правду. Тому прошу вас, скажіть чи справді Микола замість сумлінно працювати, використовував державний екскаватор, щоб набити власний гаман? Данієла казала, що ви його добре знаєте.

– Знаю, правда, що знаю, бо ми односельці.

– Односельці? Серйозно?

– Так. Тому мені відомі два Миколи Іванишини.

– То як? Не розумію.

– Зараз поясню. Про це я і йому говорив. Про того Миколу Іванишина, котрий жив у нашому селі, я не найкращої думки, як і наші односельчани, котрих він намагався завести силоміць у колективне господарство.

– Ця історія мені відома, – перебив його Шербан Марін. – У цьому питанні Микола не винен, він мав рацію, а тамтешні органи помилилися, коли викинули його.

– Знаю, він оповів мені й пояснив, що сталося, а з того я переконався, що товариш Іванишин поступив правильно. А про другого Миколу Іванишина, про тутешнього, можу розказати вам тільки хороші речі. Перш за все його засудили безпідставно, на основі брехливого доносу, бо то неправда, просто наклеп, що він використовував державний екскаватор на власну користь.

– І засудили його таки невинним?

– Певна річ! Було то ось як. Тутешній голова народної ради Семен Вареник настійливо просив товариша Іванишина, щоб той привіз йому з Дунаю ківш намулу на кирпічі, бо хотів будувати, не знаю що. Спершу Микола Іванишин відмовив, але після наполягань погодився. Мабуть, подумав, що йдеться все ж таки про голову народної ради і секретаря сільського комітету партії. Привіз йому ківш намулу, а голова просто зобов'язав його взяти 200 леїв, а не так, як написано в доносі, що товариш Іванишин вимагав ті гроші. Ні в якому разі! Потім запросив його на своє подвір'я випити пляшку пива й погомоніти про одне та про друге. Під час розмов сперечалися у зв'язку з деякими проблемами. А тому, що товариш Іванишин не погоджувався зі всіма Варениковими ідеями, той образився в такій мірі, що вирішив помститися й написав на Іванишина брехливий донос. Крім того, і теж на прохання голови народної ради, він привіз тільки ще один ківш намулу якійсь бідній вдові, що живе на окраїні села, і, розуміється, не взяв від неї жодного лея. Стільки всього. Це і є так звані «вигоди», здобуті товаришем Іванишиним за допомогою державного екскаватора, за що був засуджений на один рік ув'язнення. А Семен Вареник – людина зла й обмежена. Я живу в його брата, в Матея Вареника, який вже кілька років не розмовляє із Семеном теж тому, що той скоїв йому щось подібне. Лише їхній менший брат Мітіка Вареник, понтонер, у більшменш хороших стосунках із Семеном, бо інакше Семен може «по-братськи» викинути його з роботи.

Шербан Марін вислухав уважно і вкінці сказав:

– Я так і думав, що Микола не такий, щоб займався тим, що пришивають йому.

– А я ще скажу вам щось, що додасть до позитивного портрета товариша Іванишина. Донині жителі Сфинту Ґеорґе п'ють дунайську воду. А товариш Іванишин, хоч його завдання було копати канали, а

не цікавитися забезпеченням села питною водою, зініціював побудувати у Сфинту Ґеорґе станцію фільтрації і дезинфекції дунайської води, щоб стала питною. Залучив і мене до цієї справи. Але заслуга в цьому тільки Іванишина. І не тільки тому, що він першим висунув цю ідею, але й залагодив справу так, щоби константське підприємство меліорації земель допомогло необхідним устаткуванням. І так жителі цього села невдовзі завдяки насамперед товаришеві Іванишину матимуть у себе дома кран, з якого тектиме чиста й здорова вода. Заслуга, як я вже казав, належить виключно товаришеві Миколі Іванишину. Ну, а за це віддячилися йому тюрмою, внаслідок доносу того, котрий присвоїть собі заслуги цього здійснення.

– Погане діло, – сказав Шербан Марін замислений. – Уявляю, що в Миколиній душі, скільки там гіркоти, як досадно, коли карають безпідставно.

– Мені відоме таке почуття, я теж пережив подібні моменти.

– Ви серйозно, товаришу докторе?

– Так. Ще студентом мене звинуватили у чомусь, чого я не скоїв, за що виключили з медінституту. Пощастило мені мати порядного професора, котрий порадив, що мені робити в даній ситуації. Отож, працював я рік на бухарестському заводі «Республіка» і то майже постійно вночі, щоби міг займатися навчанням. Після року дозволили повернутися в медінститут. Праця на заводі не зашкодила мені, але я не забуду того страшного відчуття, коли карають невинного.

– Розумію.

Замовкли на якийсь час, після чого Шербан Марін сказав:

– Данієла радила ждати Миколу до вечора, коли приведе його міліціонер. Це мені не дуже підходить, бо я мав гадку сісти на вечірній пароплав, бо завтра мушу бути на роботі.

– Якщо хочете, можемо йти до нього, де копають канал Сфинту Ґеорґе – Суліна. То недалеко, якихось два кілометри, можливо, три, а міліціонер, котрий стереже його, порядний. Власне, я неправильно висловився, коли сказав, що стереже, бо старшина взагалі або вудить, або загорає на сонці. Але навіть якщо буде таки біля екскаватора, дозволить поговорити з товаришем Іванишиним. Якщо хочете, я проведу вас.

– Тільки якщо не заберу у вас надто багато часу.

– Нічого. Якщо буде потрібно, покличуть мене.

– Дякую.

– Євстахію!

– Я тут, пане докторе, – відповів той з хоромів.

– Я йду з товаришем до великого каналу. Якщо прийде хтось до диспансеру, прибіжи туди за мною.

– Гаразд, пане докторе, але не гадаю, що ще прийде хтось сьогодні, якщо досі не прийшов...

– Це не означає, що й тобі можна покидати диспансер, зрозумів?

Євстахій не відповів. Лікар і Шербан Марін направилися вулицею, котра через двісті метрів виходила зі села.

– Ось там, – сказав Віктор, коли проминули останню хату, – зліва, на березі Дунаю видно між вербами станцію фільтрації й дезинфекції води, вона майже готова. Потім ще треба провести по всіх вулицях належні водопроводи. Але це діло тільки на перший погляд здається трудним. Тут копається дуже легко, бо земля піщана.

– Це справді чудове здійснення, коли подумати, що дунайська вода дуже брудна, а люди її п'ють.

– Так. І це здавна, коли вода цієї ріки ще була чистою, але останнім часом... Нема, що й говорити! Тому товариш Іванишин заслуговує, щоби тут йому спорудили пам'ятник, а не...

Вони дійшли до каналу Сфинту Ґеорґе – Суліна й повернули направо високим насипом землі, викопаної з майбутнього каналу. На відстані кількох сотень метрів виднівся екскаватор, і невдовзі почулося гудіння його сильного двигуна. Коли були вже недалеко, екскаваторники помітили наближення двох людей, але Микола Іванишин впізнав Шербана Маріна тільки тоді, коли той був уже зовсім близько. Він зіскочив з екскаватора, поправив на собі в'язницьку смугасту одежу, рушив назустріч відвідувачам, але зупинився за кілька кроків перед ними й занурив у пригорщі стрижену голову:

– Навіщо це ви, дядьку Шербане? Волів, аби ляснути мені пару поличників, ніж виділи мене таким!

✦

У Сфинту Ґеорґе кінець вересня був теплим. Але «скурсантів» чимраз менше, а тому й до диспансеру вже мало хто приходив, хіба якась мати з немовлям, щоб одержати коробку-дві сухого молока «Гумана».

Одного дня прийшов до диспансеру Микола Іванишин. Віктор знав, що той недавно поїхав до в'язниці «Поарта Алба», а тепер повернувся в хорошому настрої, привітався весело:

– Здрастуйте, товаришу доктор! Перед вами колишній в'язень Іванишин Микола.

– Я радий чути таке вітання! Ну, якою була прощальна гостина?

(Продовження на 37 с.)

Анна ТРАЙСТА-РУШТЬ

ЗАСУХА І ПОШЕСТЬ

(Уривок з роману «Дикий рай»)

«Але хіба не досить було того, що було?.. – карав свої думки Іван. – У ’46-му прийшла страшна двогодова суша[1], котра потягла за собов голод, ушей і пошесті: сухоти[2], червінку[3] і тіфус[4]. Люди падали лоском, а головно діти, у котрих із голоду опухали кишки і черево, мов надутий бубень, та за скулька дну стинала їх червінка».

Довганові діти не захворіли тоді, бо повернувся із війни їх батько, та не дуже голодували, хоч їх сім’я у цей час виросла на дві душі: народилися Дося та Олекса. А по-друге, до їхнього дикого раю боялась заходити пошесть; було гей задалеко для неї. Чиста холодна вода, що витікала з-під вапняка, як і Лала, змивали все лихе та нечисте, всі хвороби, недуги і недостатки.

Хоч і не було паші та сіна у ті роки, у них оборіг був повний, до половини сіна та скороди[5], а решта наповнили зеленими сухими гілочками і листям: із дуба, граба, ліски, верби і молодого бука, котрі збирали та сушили від весни до осені, щоби було чим годувати взимку молоду корову та дві кози і три вівці. Кози пускали, коли не було снігу, у брост до ліска, бо він уже підріс, та кози не робили йому шкоди, як іншим разом, а овець і ягнят випасали у пастунику.

Не вродило ні фруктів, ні ягід у той час, окрім чорниць, горішків лісковых, какадерю[6], теру[7], глогу, за котрими Довганові діти кожного дня лазили по межах, де колись самі розкидували там плоди із їхнім насінням. Мали і горіхів волоських та шушениць ще від торішніх років, котрими годували тепер і порося, для котрого ціле літо діти збирали кропиву, підбілля і різних поживних бур’янів. Якось давали собі ради, як могли, поки не появились дощі й потроху почали проганяти голод.

Довгани були добродушними. Допомагали й іншим вибратись із тяготи. Їхні діти носили молоко по черзі кожному із сусідів і рідних, у котрих в ті часи не було корови або кози.

Іванко не забув ні про діда-волошина, котрого зустрів у Калній вулиці під час Погрому, як не забув ні про шустера Бурека, коли ніс до нього напиханих качок і курей. Тепер разом із Марічкою вони носили старому волошину по чорній хлібині із гречки, пляшці молока, сир, але і приготовлений теплий суп, поки дід раптово не захворів і помер.

Знайшов його Іванко одного ранку мертвого на підлозі. Тоді хлопець перелякався до смерті. Був сам та не знав, як поступати. Тряс його, звав, плакав, але дарма. Вийшов на вулицю, але не було нікого. Люди вморені голодом спали довгим чудним сном. Тоді хлопець побіг вгору Калної вулиці та зупинився біля старого Пастирика, котрий був нашим і жив біля Лали на волоській стороні.

Давно по всій Лалі, із одної сторони до другої, аж до Черленого Млина, де сходилась ця річка із Рунянкою, жили тільки наші та лиш кілька давніх волоських сімей було там: Неґря, Флоря, Тіводарь, Нан, Чукур і Петрушка Босий. Але й ті або їх батьки були одружені із нашими жінками, «рускуцами», як вони називали їх.

Пастирика не було вдома, але вийшла його жінка та разом із Іванком подалась вниз до діда, а потім загукала до других сусідів.

Люди зійшлися. Тут один волошин каже:

– Ой, Господи! Старий умер на тіфус...

– Хлопче, ти клав руку на нього? – звернувся він до Іванка.

– Клав.

– Тікай дому скоро та вкажи твоюй мамі, хай скупає тебе у золі й витре все тіло горівкою, а потім овечим лоєм та й випити хай дасть! – звернувся він до Іванка. – Біжи скоро та помийся добре у потоці! Што ждеш? До хижі не заходи і не сиди близько коло твоїх, поки не помиєшся! Чуєш?! Бо це – дуже погана пошесть. Треба помитиса добре та їсти много часнику, та пити розсолу, аж є удки. Аж ні, тогди шукайте леурдина, дикого часнику, што росте на млаках.

---

[1] Суша – засуха.
[2] Сухоти – туберкульоз.
[3] Червінка – дезинтерія.
[4] Тіфус – тиф.
[5] Скорода – торішня суха лісова трава.
[6] Какадерь – (від турк.) шипшина.
[7] Тер – (скороч.) терен.

Іванко перелякався і побіг якомога швидше додому, але матері не застав вдома. Пішла до церкви – тоді у нас було якесь свято. Але застав батька, бо уже рік пройшов, як повернувся Петро Довган із війни, де був і пораненим. Потроху підкріпився вдома, відпочив й одужав цілком. Помолодів і тепер виглядав, як справжній мужчина.

Петро, побачивши захеканого сина, злякався. Швидко зварив золи, добавив трохи горілки і солі, а потім скупав хлопця. Зробив усе так, як і тоді, коли повернувся ранком із війни і, як знав від баби і прабаби і, як радив хлопцеві волошин, а потім кинув у цебер одяг та обпарив його. У другому цебрику скупав інших дітей і з їхнім одягом зробив те саме. А потім зі своїм та Василининим, коли та повернулася із церкви.

На щастя, ніхто із них тоді не захворів. Але й вони більше вже не слали нікуди дітей, ані самі не заходили до чужих хат або до церкви. Якщо хтось повертав до них у якихось справах, приймали його тільки у подвір'ї, ніколи не кликали до хати, як годилося за звичаєм. Василина, щоби запобігти тому страшному злу, золила майже кожного дня їхній одяг і простирадла, вибілила в хаті, а до всякої страви додавала леурди, леуштяну[8], дикої м'яти і кропиви, бо через засуху цибуля, часник та інші овочі не вродили, лиш хіба на лік.

Робили всі так, поки не минула пошесть та поки тодішня влада не вжила серйозних заходів для знищення всіх паразитів: вошей, бліх і блощиць, котрі під час війни розмножились по всіх усюдах, як пісок у морі, та розносили страшну смертельну хворобу.

Але таке бувало й давніше, як розказували старі. І хтозна, чи ще не появиться колись знову. Ніхто не знає, що може бути.

[8] Леуштян – (від рум.) любисток.

СВЯТО

IV. Ворог мого ворога

(Продовження з 35 с.)

– Та видали мені документ про звільнення і сказали, що, оскільки був я засуджений тільки на один рік, маю право звертатися до суду з просьбою, щоб мене реабілітували, тобто щоб скреслили засудження з особистої справи. Але це тільки через три роки. Я сказав, що мене це не цікавить, бо все одно я вважаю себе невинним. Але інтересним виявилося розставання з Парасківим. Що гадаєте, що сказав мені міліціонер? Що він щиро жаліє, що мій строк відбувся, бо ще ніколи, в жодній відпустці не почував він себе краще, ніж у місяці, пробуті зі мною у Сфинту Ґеорґе. А коли побачив, що я мовчу, став вибачатися. Я теж зізнаюся, що в останні місяці мав порядного сторожа.

– А тепер, які у вас плани? Звісно, після закінчення цього каналу.

– Поки що канал, закінчимо його через два роки, якщо працюватимемо лиш я та дядько Джіка. А якщо прибуде ще один екскаватор ДГ, як обіцяли, канал буде готовий через рік. Не копається важко, бо ґрунт піщаний або болотистий, але довжина все ж таки 32 кілометри. Та ось за недовгий час перші чотири кілометри пройдено.

– Залишилася ще проблема питної води.

– Правда, але то вже не наше діло, бо і я, і ви зробили те, що належало нам. А справа, бачу, просувається. Станція вже майже готова, а Раду та його бригада прибули з Констанци і за два місяці закопають водопроводи по всіх вулицях.

– Справді.

– А після закінчення каналу ще не знаю, за що візьмуся. Ще два місяці мушу платити полякові і все. Дядько Шербан Марін пропонує, щоб я повернувся до БТП. Радив мені також вивчитися в них на майстра. Я ще не вирішив, що і як, а тому й не відповів ще йому.

– Порада хороша, – признав Віктор.

– То правда, але в мене тут зарплата велика. Я вже зібрав дещо на ощадній книжечці, а після того, як збудуся боргів, заощаджу ще більше, бо тут прожиток дешевий. А тими грішми маю гадку щось здійснити в нашому селі. В політику не намічаю лізти... Перш за все підніму хату на місці батьківської погорілої, і заживемо спокійно я, Данієла і наші діти, бо третій уже в дорозі.

– Невже? Браво! Данієла, як почуває себе? Хай прийде до диспансеру, якщо...

– Їй стидно. Говорила вона з акушеркою і, видай, усе в порядку. І Данієла каже, що почуває себе непогано.

– Аглая не говорила мені нічого. А це значить, що вагітність нормальна. У Аглаї великий досвід. А Данієла хай таки прийде до диспансеру, бо необхідно записати її й мати на увазі.

(Далі буде)

ДУХОВНІ ДЖЕРЕЛА

Володимир АНТОФІЙЧУК

КНИГА ЕСТЕР

Сталося це в Перській імперії. Грізний і жорстокий цар Артаксеркс у третій рік свого володарювання вчинив пишний бенкет для державних князів і чиновників. Коли святкування сягнуло апогею, він попросив свою дружину вийти до гостей і привітати їх. Але горда жінка відповіла відмовою. Розгніваний Артаксеркс наказав прогнати непокірну царицю і послав своїх наближених, щоб ті привели до палацу найкращих дівчат, з-поміж яких він вибере собі нову дружину. З усіх красунь йому найбільше сподобалася юдейка Естер. Вона була круглою сиротою і тому виховувалася в родині свого прийомного батька Мордехая, переселенця з Єрусалима. І от після певних процедур Естер стала дружиною Артаксеркса і царицею Персії. Мордехай часто гостював у неї. Якось він почув, як двоє слуг задумали вбити царя, і про намір змовників розповів Естер, а та доповіла чоловікові. Злочинців покарали, а вчинок Мордехая записали до царської хроніки.

Юліус Карольсфельд. **Коронування Естер. 1860 р.**

Улюбленим радником Артаксеркса був Аман, якого цар наділив найвищими почестями. Кожен, хто зустрічав його, змушений був падати перед ним на коліна. Але Мордехай, правовірний юдей, ніколи цього не робив. Тому зарозумілий і зневажений Аман замислив убити Мордехая, а також винищити всіх юдеїв, які поклонялися тільки єдиному Богові.

Хитрий і підступний Аман виклав Артаксерксові такий план: «Є один народ, розкиданий і розсіяний між народами по всіх областях царства твого; і закони їх відмінні від законів усіх народів, і законів царя вони не виконують; і цареві не слід *так* залишати їх. Якщо цареві благоугодно, то нехай буде приписано знищити їх, і десять тисяч талантів срібла я відважу на руки приставників, щоб внести у скарбницю царську»(Кн. Естер, 3:8–9). Артаксеркс підтримав план Амана, відповідно до якого визначили дату винищення юдеїв, а по всьому царству розіслали вказівки до намісників і начальників, як саме реалізувати цей наказ.

Через слуг Мордехай звернувся по допомогу до Естер, на що вона сказала: «Всякому, і чоловікові, і жінці, хто увійде до царя, не будучи покликаним, один суд – смерть; тільки той, до кого простягне цар свій золотий скіпетр, залишиться живий. А мене не кличе цар ось уже тридцять днів» (Кн. Естер, 4: 11-12). І переказали Мордехаєві слова Естер. Спантеличений Мордехай відповів Естер: «Не думай, що ти одна з усіх юдеїв врятуєшся у домі царському. Якщо ти промовчиш у цей час, то свобода і визволення прийде для юдеїв з іншого місця, а ти і дім батька твого загинете» (Кн. Естер, 4: 13-14).

Після триденного посту й молитви Естер некликаною прийшла до Артаксеркса. І цар помилував її, і простягнув до неї свій золотий скіпетр, і пообіцяв виконати будь-яке її бажання. «Якщо ти бажаєш, – сказала Естер, – то прийди сьогодні з Аманом увечері на бенкет, який я для вас приготувала». Цар прийняв пропозицію Естер і під час вечері повторив свою обіцянку. Але Естер обмежилася лише новим запрошенням обох на вечерю наступного дня. Аман, сповнений гордістю, вирішив просити дозволу в царя повісити Мордехая і почав готувати для цього шибеницю заввишки у п'ятдесят ліктів.

Артаксерксові не спалося в ту ніч, і він попросив прочитати йому щось із царської хроніки. Почувши

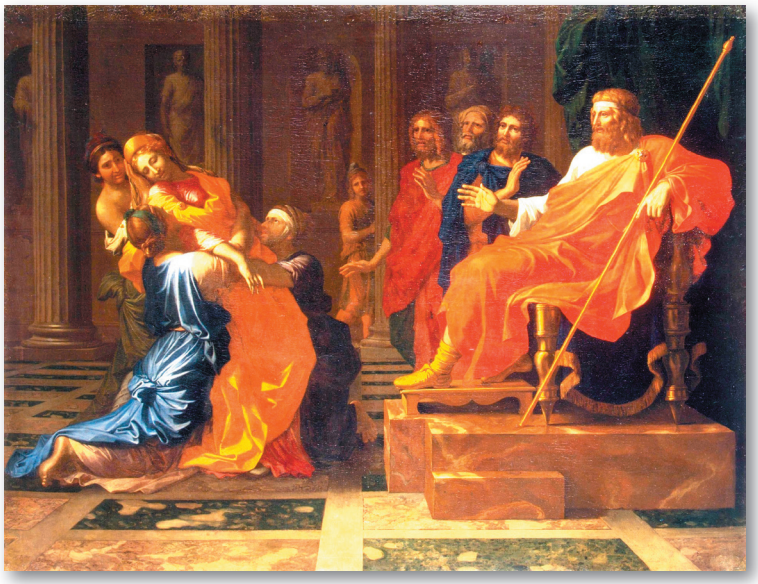

Нікола Пуссен. **Естер перед Артаксерксом. Біля 1654-1655 рр.**

про викриття Мордехаєм змови, правитель поцікавився у слуг: «Як нагородили Мордехая за той вчинок?» «Ніяк», – відповіли йому. Тоді Артаксеркс покликав Амана й запитав його: «Як ти вважаєш, що мені зробити для людини, яку я хочу нагородити?». Аман подумав, що мова йде про нього, тому сказав: «Цю людину треба одягнути в царські шати, покласти їй на голову царську корону, привести царського коня, і щоб один із перших царських князів ступав попереду нього й вигукував: – Ось як цар віддає шану тому, кого хоче нагородити!». І тоді Артаксеркс звелів Аманові вчинити так з Мордехаєм. Розлючений Аман змушений був виконати царський наказ.

Увечері Артаксеркс і Аман прийшли на бенкет до Естер. Задоволений цар знову пообіцяв виконати будь-яке прохання цариці. Вона сказала: «Якщо я знайшла благовоління в очах твоїх, царю, і якщо цареві благоугодно, то нехай будуть даровані мені життя моє, за бажанням моїм, і народ мій, на прохання моє! Бо продані ми, я і народ мій, на знищення, вбивство і загибель» (Кн. Естер 7: 3-4). І запитав приголомшений цар: «Хто це такий, і де той, який наважився у серці своєму зробити так?» І сказала Естер: «Ворог і супротивник – цей злобний Аман!» (Кн. Естер, 7: 5-6).

За наказом Артаксеркса самолюбного і підлого Амана повісили на тій самій шибениці, яку він приготував для Мордехая.

Однак наказ про винищення юдеїв уже був поширений по всій величезній Перській імперії. Тому від імені царя Артаксеркса видали інший указ, згідно з яким юдеям дозволялося постояти за себе і навіть помститися всім їхнім ворогам. «І в кожній області й у кожному місті, у кожному місці, куди тільки доходило повеління царя й указ його, була радість в юдеїв, і веселощі, бенкет і святковий день. І багато з народів країни зробилися юдеями, тому що напав на них страх перед юдеями» (Кн. Естер, 8: 17).

Книга Естер, яка утверджує жертовну любов до свого народу, завершується повідомленням про справедливу кару Амана і заслужену нагороду Мордехая, якого цар Артаксеркс настановив над усіма перськими князями, а отже, зробив його другою після себе особою в імперії.

На честь описаних у Книзі Естер подій юдеї встановили свято Пурім, позаяк Аман, вибираючи день для винищення юдеїв, кидав жереб – пур. Святкування днів Пурім супроводжується роздаванням подарунків на ознаку звільнення юдеїв від ворогів, бо їхній смуток обернувся на радість, а жалоба – на веселість. І кожному народові в разі якоїсь небезпеки треба молитися так, як це робив Мордехай: «І нині, Господи Боже, Царю, Боже Авраамів, пощади народ Твій; бо замишляють нам загибель і хочуть знищити одвічне насліддя Твоє; не знехтуй надбання Твого, яке Ти визволив для Себе із землі Єгипетської; почуй молитву мою й змилосердься над насліддям Твоїм і зміни нарікання наше на радість, щоб ми, живучи, оспівували ім'я Твоє, Господи, і не погуби вуст, які прославляють Тебе, Господи» (Кн. Естер, 4: 17).

Ян Лівенс. **Бенкет Естер. 1625 р.**

Коли закінчиться війна

Коли закінчиться війна
Я розцілую всі ікони.
Присяду в хаті край вікна
І буду чуть церковні дзвони.

І буду гладити лице.
Сльоза покотиться – піймаю.
І кожен клаптик чебрецем
В душі своїй повистеляю.

І я наплачусь досхочу.
Сльозами вмию всі могили.
Зварю відвар із перстачу
І вип'ю келишок для сили.

І вип'ю другий, щоб від ран
Не залишилося і сліду.
Наллю наливки повний дзбан
І понесу її сусіду.

Ми будемо удвох мовчать,
Разом хміліти й тверезіти.
Ми будем пощепки кричать,
Кидати в небо жовті квіти.

І сині айстри розцвітуть
На полі битви під Херсоном.
Червоні маки проростуть
Під Києвом над збитим дроном.

Коли закінчиться… Коли…
Усі говорять, що нескоро.
Але готую я столи
І промовляю: скоро, скоро.

Ще день, ще ніч. Та й ще зима.
А там весна і перші грози.
Коли закінчиться війна
Я вам нарву букет мімози!!!
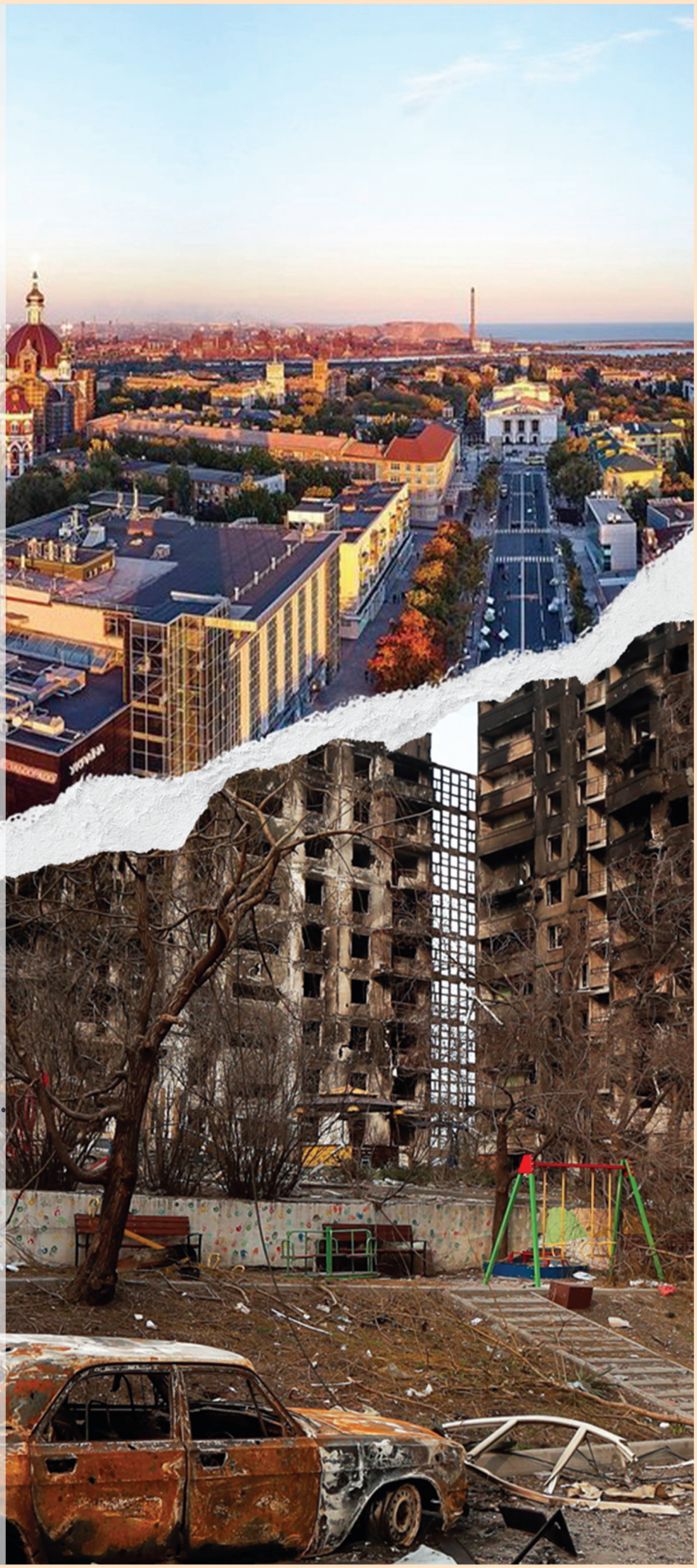
Галина ПОТОПЛЯК